

Социални иновации и социално
предприемачество – доклад за
картографиране на екосистемата в
България
март 2022

Съдържание

Въведение3

Глава 1: Стратегическа и институционална рамка5

1.1. Стратегически документи5

1.1.1. Планът за възстановяване и развитие (версия 30 октомври 2021)6

1.2. Социалните предприятия – естествен двигател на социални иновации10

1.2.1. Оценка на социалния ефект11

1.3. Видове социални предприятия съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика. Клас А и клас А+ - основни характеристики.12

1.3.1. Социално предприятие клас А следва да отговаря на следните критерии:12

1.3.2. Социално предприятие клас А+ следва да отговаря на следните критерии:12

1.4. Ползи от регистрацията като социално предприятие13

Глава 2: Финансиране на социални иновации15

2.1. Налично публично финансиране за насърчаване на социалните иновации15

2.1.1. ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г.15

2.1.2. Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 – 2020 г.17

2.1.3. Възможности за публично финансиране на социални иновации17

2.2. Частно финансиране и налични финансови инструменти18

2.2.1. Финансови инструменти - ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г. и ОП „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 – 2020 г.18

2.2.1.1. Финансови инструменти - ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г.18

2.2.1.1.1. Микрокредити със споделен риск18

2.2.1.1.2. Портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР18

2.2.1.2. Финансови инструменти - Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 – 2020 г.19

2.2.1.2.1. Програма Възстановяване19

2.2.1.2.2. Фонд за ускоряване и начално финансиране (ФУНФ)20

2.2.2. Инициативи с частно финансиране21

2.2.2.1. Акселераторски програми21

2.2.2.2. Обучителни програми, менторска подкрепа22

2.2.2.3. Частни регионални или местни инициативи23

2.2.2.4. Други23

2.3. Частни инициативи и финансови посредници в областта на социалните иновации24

2.4. Отпускане на кредит24

- 2.4.1. Отпускане на кредити по микрокредити със споделен риск24
 - 2.4.2. Отпускане на кредити по портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР25
 - 2.5. Инвестирани и усвоени средства25
 - 2.5.1. Инвестирани и усвоени средства по ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г.26
 - 2.5.1.1. Грантове26
 - 2.5.1.2. Микрокредити със споделен риск26
 - 2.5.1.3. Портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР27
 - 2.5.2. Инвестирани и усвоени средства по Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 – 2020 г.27
 - 2.5.2.1. Фонд за ускоряване и начално финансиране (ФУНФ)27
 - 2.5.2.2. Програма Възстановяване28
- Глава 3: Изграждане на среда, популяризираща социално предприемачество и социални иновации29
- 3.1. Изграждане на предприемаческо мислене29
 - 3.1.1. Висше образование29
 - 3.1.2. Средно образование29
 - 3.1.3. Състезания и конкурси31
 - 3.2. Отношение на гражданите към предприемачеството31
 - 3.2.1. Медии32
 - 3.3. Възможности за започване на бизнес със социална насоченост33
 - 3.3.1. Регионални програми33
- Глава 4: Гражданско общество35
- 4.1. Доброволческа култура35
 - 4.1.1. Индивидуално дарителство и доброволчество35
 - 4.1.2. Дарителски платформи35
 - 4.1.3. Корпоративна социална отговорност36
 - 4.1.4. НПО като един от най-активните двигатели на социални иновации37
 - 4.2. Ангажираност на гражданското общество38
- Основни изводи39

Въведение

Настоящият доклад е разработен от Фондация Vcause (2.2.2, Глава 3, Глава 4.1), Клинтех България (Глава 2) и Български център за нестопанско право (Глава 1 и 4.2) в рамките на проект FUSE (Facilitating United approaches to Social innovations in Europe), финансиран по Програмата на Европейския съюз за заетост и социални иновации. Проектът цели да предложи стратегически документ с насоки за създаване на Национален център за компетенции в сферата на социалните иновации и да подобри ефективността на ЕСФ+ като инструмент, който подкрепя социалните иновации.

Картографирането на екосистемата на социалните иновации и социалното предприемачество в България е структурирано около четири основни теми:

- стратегическа и институционална рамка;
- финансиране на социалните иновации;
- среда, популяризираща социално предприемачество и социални иновации
- гражданско общество

Изследването на средата преминава през три етапа, целящи да обхванат всички аспекти и заинтересовани страни. Първоначално бе направено кабинетно проучване на съществуващата информация, документи и публикации. Базирайки се на достигнатите заключения и идентифицираните „бели петна“, се проведеха две фокус групи за допълване на информацията и валидиране на изводите в четирите тематични области. На първата бяха поканени представители от подкрепящата среда на социалните предприятия и социалните иновации: Министерство на труда и социалната политика, Фонд на фондовете, финансови посредници, висши учебни заведения, журналисти. На втората среща присъстваха представители на над двадесет социални предприятия в страната. Третият етап обхваща провеждане на индивидуални интервюта, чрез които да се дискутират в детайли. Периодът на изследването съвпадна с провеждането на Европейския мониторинг на социалните предприятия (European Social Enterprise Monitor - ESEM), където фондация VCause представлява България. Разпространен бе он-лайн въпросник, адресиран към социалните предприемачи в България, с цел събиране на данни за състоянието, възможностите за развитие и предизвикателствата пред социалните предприятия. Получената информация също е ползвана в доклада за прецизиране на някои изводи.

Събирането на данни и анализът са направени в периода юли 2021 – февруари 2022. Докладът представя актуалната картина в българската екосистема на социалните иновации към март 2022.

В рамките на проекта понятието социална иновация се използва съгласно дефиницията на Европейския съюз, публикувана в член 6 (12) от регламента на ЕС, според която социалните иновации имат три характеристики. От една страна, те са дейности, които са социални по отношение на целите и характера си, свързани са с разработване и прилагане на нови идеи. Социалните иновации едновременно отговарят на социалните нужди и създават нови социални взаимоотношения или сътрудничество, като по този начин са от полза за обществото. Не на последно място, те насърчават обществото и повишават капацитета му за действие.

В рамките на двете фокус групи дефиницията беше валидирана от участниците, които описват социалната иновация като „нов подход“, „нововъведение“, „социално значим проблем“, „продукт, услуга“, „решаване на социален проблем“. Тези характеристики до голяма степен се припокриват с разписаното в регламента на ЕС, определящ социалната иновация като имплементиране на нови идеи, посрещане и решаване на социални нужди и проблеми, създаване на предпоставки за колаборация между участниците в екосистемата и подтикване към действие.

Глава 1: Стратегическа и институционална рамка

В тази глава е направен преглед и анализ на съществуващата правна рамка за социални иноватори, като специален акцент е поставен на социалните предприятия като изрично уредена нормативно възможност за развитие на предприемаческа дейност със социален ефект. Представени са и стратегически документи и инициативи, които засягат темата за социални иновации.

1.1. Стратегически документи

В българската среда липсва изрично дефинирана правна, стратегическа или институционална рамка за „социална иновация“ и/или „социални иноватори“. По-скоро понятието се използва при описание на определени качества или потенциал на други разпознаваеми от правната рамка субекти като социалните предприятия и неправителствените организации.

Примери

СТРАТЕГИЯ ЗА ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ НА СОФИЯ¹

Иновационната стратегия за интелигентна специализация на София (ИСИС на София) очертава секторната специализация на икономиката на столицата според нейния иновативен потенциал и приоритетните насоки в развитието на научните изследвания и иновациите. Стратегията отговаря на новата динамика и изисквания на пазарите и цели да увеличи добавената стойност и съответно конкурентоспособността на икономиката на столицата на международните пазари.

Стратегията е приета с Решение 138/28.01.2016г. от Столичен общински съвет.

Стратегически цели, области на въздействие и мерки:

ИСИС на София е интегрирана в Програма за икономическа трансформация на столицата, която: фокусира политическата подкрепа и инвестициите върху основни приоритети, предизвикателства и потребности за основано на знанието икономическо и обществено развитие, включително мерки, свързани с ИКТ; надгражда върху силните страни, конкурентните предимства и потенциала за върхови постижения на София; подкрепя технологичните, практико-приложните и **социални иновации**, и има за цел да стимулира инвестициите в частния сектор и развитието на публично-частното партньорство.

„Дигитални умения за малките и средни предприятия в България“²

¹ https://www.sofia.bg/documents/20182/448750/ISIS_Sofia.pdf/f51fcd5a-2973-4679-89fe-62b3dccb6662

²

https://www.glbulgaria.bg/upload/docs/sites/default/filesfiles/DS%20BG%20SME_Social%20Innov%20Digital%20Skills.pdf

Проект BG05M9OP001-4.001-0135-C01 „Дигитални умения за малките и средни предприятия в България“, финансиран от Оперативна програма Социални иновации за дигитални компетенции

Схематични отговори на въпросите: *Защо имаме нужда от социални иновации? Какво е социална иновация? Какви видове социални иновации има? Кои са елементите на социалната иновация? В кои сфери се прилагат социални иновации? Защо имаме нужда от социални иновации за развитие на дигитални умения в МСП? Кои са етапите на социалната иновация?*

Проект BG05M9OP001-4.002 "Иновативни заедно"³

Процедура „Иновативни заедно“ е насочена към институциите от системата на Министерство на труда и социалната политика и цели чрез транснационално сътрудничество да допринесе за трансфера и **въвеждането на социални иновации**, добри практики, партньорски подходи към намиране на решения за общи проблеми, изграждане на специфични умения за партньорство и др. в сферите на пазара на труда, социалното включване, равните възможности и недискриминацията, условията на труд и изграждането на административния капацитет в тях.

Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 - 2020 ОПИК 2014-2020 – проект м. октомври 2013 г.⁴

В Становището на службите на Комисията относно разработването на Споразумение за партньорство и програми в България за периода 2014-2020 г. се поставя акцент върху пренасочване на фокуса на разходите към научно-изследователска дейност и иновации; подкрепа за малките и средните предприятия; качествено образование и обучение; насърчаване на качествена заетост и социално сближаване, осигурявайки по този начин висока производителност; интегриране на целите, свързани с изменението на климата, и преминаване към ресурсно-ефективна ниско-въглеродна икономика.

За постигане на максимален ефект от използването на средствата от европейските фондове се подчертава необходимостта от концентриране на средствата от ЕСИФ в приоритетни области, вместо предоставяне на малък по обем финансов ресурс в много области. Средствата от ЕСИФ могат да се използват не само за съфинансиране, но също и за финансиране на инвестиции, които са допълващи и свързани с проекти, финансирани от ЕС, по-специално на регионално и местно ниво. Необходимо е да се търсят полезни взаимодействия не само между петте фонда по ОСП, но също така и с другите инструменти на ЕС, като „Еразъм за всички“, „Хоризонт 2020“ и Програмата за социална промяна и **социални иновации**, програмата LIFE и Механизма за свързване на Европа (CEF).

Проект №BG05M9OP001-4.001-0011-C01 „Социални иновации за включване на етнически и уязвими групи в община Созопол“⁵

1.1.1. Планът за възстановяване и развитие (версия 30 октомври 2021)

³ <https://esf.bg/procedures/inovativni-zaedno/>

⁴ http://www.opcompetitiveness.bg/images/module3/1211_131008_OPIC_draft_fin_CKZ_clean_BG.pdf

⁵

<https://www.sozopol.bg/attachments/article/9204/%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9B%D0%AE%D0%A7%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%97%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%AF.pdf> /заключителна презентация/

Темата за иновациите присъства и в българския План за възстановяване и развитие. Той включва темата за „иновацията“ като възможност за развитие на определени политики и мерки, които да бъдат реализирани от най-различни субекти с потенциал да генерират промяна. Планът е структуриран в четири стълба: Иновативна, Свързана, Зелена и Справедлива България. Специалният фокус на Плана върху социалните иноватори е в два от стълбовете, където са предвидени проекти, които са близки и относими към развитието на темата. Но и в двата стълба липсва специален проект, насочен към изграждане на капацитета на социалните иноватори. Приетият подход е хоризонтален – това е тема, която може да се отнася към различни сектори, затова подкрепата е насочена към конкретните участници в съответната тема.

Подобна позиция към дефинирането на социалните иноватори имат и представители на различните заинтересовани страни. Социалната иновация трябва да е широка възможност, която да може да се прилага от различни активни участници в обществените процеси и развитие.

“Не бива те да бъдат концентрирани само към социалните предприемачи. Това няма да надгради над сегашния потенциал и няма да привлече по-голям брой актьори. Мултиплицирането може да стане само чрез предаване на опит между секторите”⁶.

Основните характеристики на социалните иноватори са творчески потенциал, промяна, въвеждане на по-голяма етичност и полза за хората и въздействие върху околната среда.

Важен момент за бъдещата политика за иновации е предвидената нова агенция - Държавна агенция за научни изследвания и иновации, която трябва да постави началото на нова за страната политика, обвързваща в обща стратегия приоритети и цели с ясен фокус върху развитието на обществото и икономиката. Трансферът на функции и отговорности от Министерството на икономиката и Министерството на образованието и науката в новата структура създава предпоставки за повишаване на ефективността на политиката. Улеснява се следването на приоритетите в националните и общностните стратегически документи, както и управлението и проследяването на мерки за материална подкрепа на икономическите оператори и институциите, развиващи изследвания, иновационна дейност или трансфер на технологии. Очаква се Агенцията да играе ключова роля в националната политика на взаимодействие между научните изследвания и иновациите и развитието на националната научно-изследователска и иновационна екосистема. Тя ще осъществява координацията, допълването и разграничението на инвестициите по линия на различните инструменти (европейски и национални) на ниво планиране и изпълнение, за да се фокусират усилията и ресурсите за пълноценно използване, натоварване, развитие и обновление на изградената и изграждаща се инфраструктура.

В първия стълб на Плана - **Иновативна България**, целящ повишаването на конкурентоспособността на икономиката и трансформирането ѝ в икономика, базирана на знанието и интелигентния растеж, са предвидени 20% от ресурсите по Плана. Изведените

⁶ Интервю 1, представител на държавна институция, ноември 2021г.

основни политики са: Образование и умения - Научни изследвания и иновации - Интелигентна индустрия.

По отношение на научни изследвания и иновации като основни предизвикателства е изтъкнато, че потенциалът им в подкрепа на производителността остава недостатъчно добре използван. Публичното финансиране е недостатъчно, а частните инвестиции в научно-изследователска и развойна дейност са монопол на големи мултинационални дружества и са концентрирани в региона на столицата. Голямата разпокъсаност на системата за научни изследвания, развойна дейност и иновации и амортизираната инфраструктура и оборудване не позволяват на инвестициите в тази област да допринесат за производителността и растежа. България все още се класира в групата на „скромните иноватори“. Причини за това са качеството на научните изследвания в страната, включително публикационната и патентната активност, взаимовръзките между частните и публичните изследвания, предлагането на високотехнологични и иновативни продукти от българския бизнес и – не на последно място – ниската ефективност на координационните усилия между отделните структури на изпълнителната власт, ангажирани с разработване и прилагане на политики в отделните аспекти на проблема. Основната цел, която се поставя с Плана е осигуряването на благоприятна среда за реализиране на нови продукти и процеси и развитие на иновативни предприятия, като необходима предпоставка за създаване на високотехнологична индустриална база, която да изведе икономиката на нова и по-висока траектория на растеж. Приоритет е засилването и стимулирането на научната дейност във висшите училища, както и цялостно подобряване на научноизследователската инфраструктура.

Плана за възстановяване и устойчивост има Програма за ускоряване на икономическото възстановяване и трансформация чрез наука и иновации. Проектът предвижда създаване на механизъм за насърчаване на публичните и частните инвестиции в научни изследвания и иновации чрез координация на държавните усилия и политики за оптимизиране и засилване трансфера на изследователски резултати и технологии. Предвидени са възможности за подкрепа и интернационализация на иновативни МСП и стартиращи предприятия на територията на цялата страна.

Предвидените инвестиции са в три основни стълба:

Първи стълб: Създаване на мрежа от изследователски университети. Амбицията е превръщане на висшите училища в средища и звена за активен обмен на знания и технологии между научните звена и индустрията в цялата страна. Това ще стимулира развитието на местна икономика с по-висока добавена стойност и растеж. Проектът предвижда създаване на цялостна система - кампус за разработване и трансфер на знания, включващ университет, стартиращи иновационни компании, spin offs и spin outs с ясно поет партньорски ангажимент. Изграждането на системата е обвързано с ясно изразени стимули за развитие на практически насочени и обвързани с нуждите на бизнеса докторски програми, с кариерен фокус и с пряка насоченост към комерсиализация на резултатите от научната и развойна дейност. Целта е около изследователските университети да се създаде гъвкава среда за обмен на знания и технологии, в основата на която стои пазарната логика. Това ще допринесе за развитието на съответните регионални иновационни екосистеми и засилването на връзката между академичния и частния сектор, вкл. по отношение на движението на човешки ресурси. Инвестициите ще стъпват на задълбочен анализ на потенциала и натовареността на вече изградената и изграждаща се научно-изследователска и иновационна инфраструктура, както в самите висши училища, така и около тях и нуждите на индустриите от ключови сфери за местното и национално развитие,

определени в Иновационната стратегия за интелигентна специализация. Подкрепата ще бъде предоставена на два етапа: първият, стартиращ през 2021 г., ще подкрепи най-подготвените и вече структурирани като изследователски университети, а на втория ще бъдат финансирани следващите според готовността им. Оценката на готовността ще е бъде извършвана по международно признати стандарти в тази сфера, включително и привличане на външни за страната оценители. Финансирането и изпълнението на проектите, част от програмата, ще бъде на базата на бизнес план и програма със заложен и регулярно отчитани измерими показатели за резултат и напредък.

Вторият стълб включва подкрепа за разширяване на участието на България в Рамковата програма „Хоризонт Европа“ 2021- 2027 чрез реализиране на синергии с инициативи на национално ниво. Първата инициатива се състои от осигуряване на национално съфинансиране на българското участие в Европейските научно-изследователски и иновационни партньорства в сферата на здравето, цифровите технологии, индустрията, климата, енергетиката, мобилността, храните, биоикономиката, земеделието, околната среда, хоризонталните партньорства и други приоритетни направления (напр. Key Enabling Technologies, Clean Energy, EuroHPC и др.). Втората инициатива се състои в изпълнение на механизма „Печат за върхови постижения“ за български бенефициенти на Европейския съвет по иновациите (European Innovation Council) в рамките на двата му инструмента – „Изследвач“ (Pathfinder) и „Ускорител“ (Accelerator). По този начин ще се подпомогне изпълнението както на високорискови авангардни проекти с цел развитие на радикални иновации и нови пазарни възможности, така и на иновации, създаващи нови пазари. Бенефициенти ще бъдат МСП и стартиращи предприятия и иновационни екипи. Третата инициатива се състои в изпълнение на принципа на „Печат за върхови постижения“ по отношение на компонента „Разширяване и укрепване на европейското научноизследователско пространство“ на „Хоризонт Европа“, конкретно на мерките „Изграждане на връзки“ (Twinning) и „Катедри на ЕНП“ (ERA Chairs). Инициативата може да се разшири и към програмите, свързани с реинтеграция и/или привличане на стартиращи и опитни изследователи. Това ще насърчи модернизацията и интернационализацията на съответните висши училища и научни организации. Освен това ще доведе до структурни промени в самите организации и ще насърчи последващото им участие в други програми и инструменти на „Хоризонт Европа“.

Трети стълб: Подпомагане процеса на създаване на цифрови иновационни хъбове на регионален принцип. В първата половина на 2021 г. страната ще участва в подбора на ЕК за създаване на Европейски цифрови хъбове в рамките на Програмата Цифрова Европа. Българското участие в Програмата ще бъде предшествано от национална селекция на цифрови иновационни хъбове, покриващи ясно определени на европейско ниво критерии. Средствата, предвидени за България, позволяват съфинансиране с 50% от ресурса на два до три национални хъба. Целта на подкрепата в това направление е страната ни да осигури финансиране за тези от националните проекти, които са получили печат за съвършенство от ЕК, не е достигнало финансиране за тях, а в същото време са оценени като необходими за развитието на регионите и страната.

В четвъртия стълб на Плана - Справедлива България, откриваме възможности за подкрепа на социални предприятия. Справедлива България е със специален фокус върху групите и лицата в неравностойно положение за постигане на по-включващ и по-устойчив растеж и споделен просперитет за всички, както и с акцент върху изграждането на ефективни и отговорни публични

институции, чувствителни към нуждите на бизнеса и потребностите на гражданите – 21% от ресурсите по Плана. В тази част е предвиден проект за Подкрепа на социалната икономика, насочен към, стартиращи и съществуващи социални предприятия, както и за субектите на социалната икономика. Ще се създадат фокус-точки за насърчаване, промотиране, консултиране и съдействие за стартиране и развитие на социално предприемачество, подпомагане дигитализацията на (производствените) процеси на субектите на социалната и солидарна икономика, вкл. и в областта на зелената икономика. Общият планиран ресурс е 21.5 млн. лв.

Може да заключим, че институционалната рамка предстои да се развива и да бъдат изяснени нейните приоритети. От заинтересованите страни се възприема, че средата се развива по-динамично и отразява реалните процеси, докато нормативната и институционална рамка се забавя в тяхното отразяване. Това се потвърждава и в интервютата. Респондентите отчитат, че средата на социални иновации и предприемачество се развива с относително по-бързи темпове спрямо законодателната и институционална рамка.

“Културата за импакт бизнес е много неразвита в България. В Европа има цели мащабни програми”⁷.

1.2. Социалните предприятия – естествен двигател на социални иновации

Социалните предприятия в българския контекст са разпознати като основен двигател за създаване на социална промяна. Те са независими и самостоятелни субекти на социалната и солидарна икономика (според Закона за предприятията на социална и солидарна икономика), но и de facto оперирането им като основен агент за социални иновации налага този имидж.

Основният закон в България, който регламентира обществените отношения в сферата на социалната и солидарна икономика, е Законът за предприятията на социална и солидарна икономика (ЗПССИ) и правилника за неговото прилагане⁸. Това е сравнително нов закон, приет в края на 2018 г., в сила от пролетта на 2019 г. В обсъждането му участваха представители на различни заинтересовани страни. Съгласно закона „социалната и солидарна икономика е форма на предприемачество, насочено към една или няколко социални дейности и/или социални цели, осъществявани от предприятия, включително чрез производство на различни стоки или предоставяне на услуги, в сътрудничество с държавните или местните органи или самостоятелно.“. Законът разпознава като субекти на социалната икономика кооперациите, юридическите лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност и социалните предприятия. Наред с това, законът регламентира:

- категориите социални предприятия и характеристиките, на които трябва да отговаря една организация и нейната предприемаческа дейност, за да се определи тя като социално предприятие в някоя от тях;
- специален регистрационен режим за социалните предприятия;

⁷ Интервю 2, социален иноватор, ноември 2021г.

⁸ Законът за предприятията на социалната и солидарна икономика е приет през ноември 2018 г. и влиза в сила през май 2019 г.

- специфичните ползи под формата на конкретни насърчителни мерки и програми, до които регистрираните социални предприятия имат достъп.

ЗПССИ цели да насърчи развитието на социалната и солидарна икономика като стопански отрасъл със специални правила, насочени към подобряване на достъпа до заетост и обучения за лица от уязвимите групи по смисъла на закона, създава условия за подкрепа на социалните предприятия за социално включване и самостоятелен начин на живот, намаляване на социалното неравенство и за устойчиво териториално развитие. Социалните предприятия като част от субектите на социалната и солидарна икономика по смисъла на закона се явяват основният инструмент, чрез който законът преследва тези цели.

Съгласно Закона „социално предприятие“ в България е предприятие, което може да съществува под различна правна форма (сдружение, фондация, търговско дружество или кооперация) и което отговаря едновременно на следните изисквания:

- има за предмет на икономическата си дейност производство на стоки или предоставяне на услуги,
 - при осъществяването на тази си икономическа дейност наема на работа с трудов договор лица от уязвими групи и/или преимуществено разходва печалбата си за осъществяване на социална дейност или социална цел, посочена в учредителния договор или устав на предприятието,
 - съчетава икономически резултати със социални цели, като постига измерима, положителна социална добавена стойност
 - управлява се прозрачно с участието на членовете, работниците или служителите при вземане на управленски решения.

1.2.1. Оценка на социалния ефект

Механизмът за проверка на тези критерии е регламентиран в Методика за оценка на социално добавена стойност, приета въз основа на Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика. Механизъм обхваща данните, подадени чрез формуляра за измерване на социално добавена стойност, и включва единствено количествени индикатори. Въведена е точкова система, при която отделните показатели съобразно попълнените данни получават определен брой точки. Кандидатът следва да събере минимум 9 точки, за да се приеме, че е налице социално добавена стойност от неговата дейност. Основният проблем в този начин на измерване на социално добавена стойност е, че той не отчита качествена социална промяна, която постигат социалните предприятия. Независимо, че има изричен закон, в който са регламентираны социалните предприятия, в българската правна уредба остана специалната регламентация на един особен вид социални предприятия – специализираните предприятия и кооперации на хората с увреждания. Тук подходът на законодателя намира различно проявление, като е поставен фокус върху два основни критерия, по които да припознаем действащото предприятие като социално. Критериите са:

- определена от ЗХУ правна форма, под която могат да се създават специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания – някоя от допустимите форми за търговски дружества (като ЮЛНЦ нямат възможност да се регистрират като такива, но търговски дружества, които са тяхна собственост или в които те участват биха могли да

придобият такъв статут) или като кооперация, като за възникването ѝ е достатъчно волеизявлението на минимум седем физически лица.

- специализираното предприятие или кооперация да са ангажирани с производството на стоки или с предоставянето на услуги, което го превръща в активен участник в икономиката
- сред наетите лица следва да има относителен дял на лицата с трайни увреждания.

За да се завърши фактическият състав по даването на легален статут на едно обединение като специализирано предприятие или кооперация на хора с увреждания, е задължително то да се впише в Агенцията за хора с увреждания. Ако специализираното предприятие или кооперация на хора с увреждания иска да има статут на „социално предприятие“, следва да направи допълнително регистрация по Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика. Следва да бъде отбелязано, че този вид предприятия по своята концептуална същност покриват основните критерии за социално предприятие. На практика обаче те се ползват от благоприятно третиране според българското законодателство, без да са се регистрирали като социални предприятия.

1.3. Видове социални предприятия съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика. Клас А и клас А+ - основни характеристики.

Законът за предприятията на социалната и солидарната икономика предвижда две категории социални предприятия според мащаба на тяхната дейност или характеристиките на персонала (колко и какви хора са наети в него, какви приходи реализира и реинвестира в постигането на социално измеримия ефект).

1.3.1. Социално предприятие клас А следва да отговаря на следните критерии:

1. осъществява социална дейност, която произвежда социална добавена стойност, определена съгласно Методика за определяне на социалната добавена стойност⁹ **и се**
2. управлява прозрачно с участие на членовете, работниците или служителите при вземане на решения по установена в учредителния договор, устава или друг устройствен документ, процедура,
3. Както и е налице поне едно от следните изисквания:
 - повече от 50 на сто и не по-малко от 7500 лв. от положителният счетоводен финансов резултат на предприятието след данъчно облагане за последния отчетен период се разходва за осъществяване на социална дейност или цел**или**
 - не по-малко от 30 на сто и не по-малко от три лица от наетите в предприятието са от изброените в закона уязвими групи.

1.3.2. Социално предприятие клас А+ следва да отговаря на следните критерии: отговаря на условията за регистрация на социално предприятие клас А

и

⁹ Методиката е публикувана на <https://seconomy.mlsp.government.bg/upload/docs/2019-05//Metodika.pdf>

на поне едно от следните допълнителни условия:

- социалната добавена стойност се осъществява изцяло в административните граници на общини, които за предходната година имат равнище на безработица, равно или по-високо от средното за страната спрямо наличните статистически данни към датата на подаването на заявлението за вписване в регистъра;
- положителният счетоводен финансов резултат на предприятието след данъчно облагане се разходва повече от 50 на сто и не по-малко от 75 000 лв. за осъществяване на социална дейност;
- най-малко 30% от наетите в предприятието са лица от посочените в закона уязвими групи и са работили без прекъсване в предприятието през последните 6 месеца.

1.4. Ползи от регистрацията като социално предприятие

ЗПССИ предвижда няколко групи мерки, които се явяват в полза на вписаните в Регистъра на социалните предприятия организации.

Всички социални предприятия, вписани в регистъра, получават правото безвъзмездно да използват отличителна сертификационна марка „Продукт на социално предприятие“ за техните стоки или услуги.

Социалните предприятия клас А+ могат да се ползват от следните специални насърчителни мерки:

- възмездно учредяване на право на строеж върху имоти - частна общинска собственост, без търг или конкурс след решение на общинския съвет за постигането на социалните им цели;
- възмездно учредяване на право на ползване върху имоти и вещи - частна общинска собственост, без търг или конкурс след решение на общинския съвет за постигането на социалните им цели;
- финансово подпомагане за обучение за повишаване на професионалната квалификация на наетите в предприятието лица от уязвими групи, когато икономическата дейност се извършва изцяло в административните граници на общини, които за предходната година имат равнище на безработица, равно или по-високо от средното за страната. Тази финансова подкрепа се случва по предложение на министъра на труда и социалната политика в рамките на определените със закона за държавния бюджет за съответната година средства за осъществяване на активната политика по заетостта по реда и при условията на Закона за насърчаване на заетостта и правилника за прилагането му.

Наред с тези специални насърчителни мерки, съществуват и общи мерки и програми, които биха могли да се ползват от социалните предприятия съобразно конкретния обществен проблем, чието решение се търси, както и икономическата сфера, в която се извършва бизнес дейността. Като такава подкрепяща дейността на социалните предприятия мярка се явява възможността, предвидена в Закона за хората с увреждания, за работодатели, които искат да се освободят от задължението си за наемане на определен брой лица с трайни увреждания – т. нар. квоти. Единият от начините за освобождаване от задължението за покриване на квотата е, ако работодателят закупува от специализирани предприятия или кооперации на хората с увреждания или директно от хора с увреждания, осъществяващи самостоятелна стопанска

дейност или от социални предприятия клас А и/или от социални предприятия клас А+, които са регистрирани по Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика, произвеждани или търгувани от тях стоки или услуги, за периода на неизпълнение на квотата, като направените разходи за това следва да се докажат с фактура и платежни. Условието и в трите посочени случаи е месечният размер на средствата за закупуване на стоките или за ползване на услугите да е по-голям от двукратния месечен размер на минималната работна заплата в страната, за всяко незаето работно място за човек с трайно увреждане, до момента на изпълнение на квотата.

Над 80% от респондентите в онлайн анкетата на Европейския мониторинг на социалните предприятия (European Social Enterprise Monitor - ESEM) заявяват, че участват в застъпнически дейности и имат интерес към опити за влияние върху държавната политика за развитието на социалното предприемачество. На въпрос за проблемите при стартиране на бизнес, само 12% не посочват такива. Останалите са изпитали затруднения при достъпа до публично финансиране, липса на подкрепящ стартов капитал, постоянни финансови затруднения след стартирането, както и липса на подходяща регулация. На въпрос със свободен отговор какво очакват от държавата като подкрепа преобладаващите отговори са: адекватно и работещо законодателство, финансови облекчения и програми за подкрепа, повече публичност на темата за социалното предприемачество. На въпроса дали имат официална регистрация като социално предприятие разпределението на отговорилите на въпроса е следното: 14% твърдят, че нямат и не биха искали, 56% – имат регистрация, 30% имат намерение да се регистрират. Сред тези от регистрираните, които са отговорили на въпроса доколко този статут е им е от полза, повече от половината го оценяват положително.

Глава 2: Финансиране на социални Иновации

В тази глава от доклада са разгледани съществуващите източници на финансиране за социални иновации в България от публични и частни източници. Изложена е информация за налични грантове и финансови инструменти, създадени съгласно приоритетни оси в оперативните програми за период 2014-2020. Обхванати са инициативи от частен характер, целящи да насърчат социалните иновации и социалното предприемачество. През програмен период 2021 – 2027 темата намира естествено продължение и приоритет в ОП „Развитие на човешките ресурси“.

2.1. Налично публично финансиране за насърчаване на социалните иновации

Мерките в сферата на социалните иновации и социалното предприемачество в публичния сектор са залегнали в целите и бюджетите на две оперативни програми за програмен период 2014 – 2020г. - ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г. и ОП „Иновации и конкурентоспособност“ 2014-2020 г.

2.1.1. ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г.

Програмата подкрепя постигането на националните цели в областта на трудовата заетост, борбата с бедността и социалното изключване в контекста на Стратегия „Европа 2020“, обособявайки целите си в пет приоритетни оси. Подкрепата за социалното предприемачество, насърчаването на социалните иновации, подобряване достъпа до финансиране на стартиращи предприятия са застъпени в:

- Приоритетна ос I - „Подобряване достъпа до заетост и качеството на работните места“ с осигурено финансиране в размер на 1,3 млрд. лв. по инвестиционен приоритет 2 Устойчиво интегриране на пазара на труда на младите хора, в частност тези, които не са ангажирани с трудова дейност, образование или обучение, включително младите хора, изложени на риск от социално изключване, и младите хора от маргинализирани общности, включително чрез прилагане на гаранцията за младежта (ИМЗ), инвестиционен приоритет 3 Устойчиво интегриране на пазара на труда на младите хора (ЕСФ), в частност тези, които не са ангажирани с трудова дейност, образование или обучение, включително младите хора, изложени на риск от социално изключване, и младите хора от маргинализирани общности, включително чрез прилагане на гаранцията за младежта и инвестиционен приоритет 5 Самостоятелна заетост, предприемачество и създаване на предприятия, включително иновативни микро-, малки и средни предприятия.
- Приоритетна ос II - „Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване“ с осигурено финансиране в размер на 0,7 млрд. лв. по инвестиционен приоритет 4 Насърчаване на социалното предприемачество и на професионалната

интеграция в социалните предприятия и насърчаване на социалната и солидарна икономика с цел улесняване на достъпа до заетост.

- Тематична цел 8 - Насърчаване на устойчива и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила и тематична цел 9 - Насърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността и всяка форма на дискриминация, валидни за целия програмен период и относими към инвестиционните приоритети

Чрез програма ОПРЧР, заинтересованите страни, отговарящи на критериите за социално предприятие съгласно Закон за предприятията на социалната и солидарна икономика, описани в глава 1 от доклада, могат да получат средства под формата на грантове. Управляващият орган на ОПРЧР отваря две процедури за кандидатстване през 2017г и 2020г. с цел насърчаване на социалното предприемачество и улесняване социалното включване на уязвими групи.

- BG05M9OP001-2.010 "Развитие на социалното предприемачество" през 2017, неактивна на пазара, с общ бюджет от 15 000 000 лв, като всеки кандидат има възможност да получи безвъзмездната финансова помощ между 50 000 лв. и 391 166 лв. Допустими кандидати по процедурата са социални предприятия, работодатели, специализирани предприятия на хора с увреждания, кооперации на хора с увреждания, общини и райони на общини, доставчици на социални услуги и неправителствени организации. Проектните предложения трябва да обхванат дейности по осигуряване на подкрепа за създаване на нови и разширяване дейността на вече съществуващи социални предприятия, специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания във връзка с осигуряване на заетост.
- BG05M9OP001-2.081 "Социални предприятия за лицата с психични разстройства и интелектуални затруднения" през 2020 със срок за подаване на кандидатури до 10.06.2020, процедурата е в процес на изпълнение, с общ бюджет 3 млн.лв., като всяко проектно предложение трябва да бъде до 200 000 лева. Допустими кандидати са социални предприятия, вписани в Регистъра съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика, в партньорство с неправителствени организации, социални предприятия и доставчици на социални услуги. Проектните предложения трябва да обхванат дейности по осигуряване на заетост в социалните предприятия на лицата с психични разстройства и интелектуални затруднения, които имат нужда от подкрепа за самостоятелен живот и социално включване.

Възможност за грантово финансиране на социални иновации чрез местни инициативни групи (МИГ) се предоставя и от подхода Водено от общностите местно развитие (ВОМР) за програмен период 2014-2020. Чрез него се обединява финансиране и координация на дейности, между управляващите органи на Програмата за развитие на селските райони (ПРСР), ОП „Региони в растеж“, ОП „Развитие на човешките ресурси“ (ОПРЧР), ОП „Околна среда“ (ОПОС), ОП „Иновации и конкурентоспособност“ (ОПИК), ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“ и Програмата за морско дело и рибарство (ПМДР), както и местните инициативни групи (МИГ) и местните инициативни рибарски групи (МИРГ). Съгласно подхода ВОМР максималният размер на общия публичен принос във финансовия план на една стратегия от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ е в размер до левовата равностойност на 760 000 евро. Съгласно данни от сайта на МТСП към май 2019 г. са отворени 47 процедури за кандидатстване за подбор на стратегии за ВОМР и МИГ.

2.1.2. Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 – 2020 г.

Програмата предоставя финансиране по Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР) и национално съфинансиране с общ размер от приблизително 1.3 милиарда евро. Програмата включва цели, насочени към икономически растеж, който: (1) се основава на знанието; (2) е екологично устойчив; и (3) е социално приобщаващ, за чието достигане са дефинирани пет приоритетни оси. Насърчаването на предприемачеството, създаване и развитие на нови устойчиви бизнеси, подкрепа за малки и средни предприятия за възстановяване дейността след отпадане на част от мерките във връзка с КОВИД-19 пандемията са застъпени в:

- Приоритетна ос II - „Предприемачество и капацитет за растеж на МСП“ с осигурено финансиране в размер на 577 млн. евро, инвестиционен приоритет 2.1 Достъп до финансиране в подкрепа на предприемачеството.
- Приоритетна ос VI – „Възстановяване на МСП“ с осигурено финансиране в размер на 235 млн. лева; (добавен с решение № С(2021) 6034 от 09 август 2021 г. от Европейската комисия)

Отворените процедури под формата на грантове по програма ОПИК са насочени предимно към производствени компании, които попадат извън обхвата на социалните иновации и социалното предприемачество.

Публичните средства биват отпускани на крайни получатели под формата на грантове, управлявани директно от управляващия орган на оперативната програма или финансови инструменти, администрирани от „Фонд мениджър на финансови инструменти в България“ ЕАД (ФМФИБ). ФМФИБ е създаден с разпореждане на Министерски съвет от 22 юли 2015 г като търговско дружество с едноличен собственик на капитала Република България, представляван от министъра на финансите. Изпълнявайки функциите на Фонд на фондовете (ФНФ), дружеството разпределя целево публични средства от европейски програми и национално съфинансиране, заедно с мобилизиран допълнителен ресурс от частни и публични инвеститори, чрез специализирани схеми за финансиране (финансови инструменти). ФМФИБ има подписани споразумения за управление на финансови инструменти с управляващите органи на четири оперативни програми за програмен период 2014 – 2020.

Финансовите инструменти, налични съгласно ОПРЧР и ОПИК, ще бъдат разгледани подробно в точка 2.2. Частно финансиране и налични финансови инструменти.

2.1.3. Възможности за публично финансиране на социални иновации

През новия програмен период темите за подкрепа на социалното предприемачество и социалните иновации естествено залягат в приоритетите на оперативната програма, формулирани съгласно стратегическата рамка на Европейски социален фонд. Управляващият орган слага ясно разграничение между мерките в подкрепа на социалните предприятия и тези за насърчаване на социални иновации. По предварителни данни, залегналият публичен финансов ресурс за подкрепа на социалните иновации през програмен период 2021 – 2027 възлиза на 20 млн.лв. На този етап текстът на оперативната програма може да претърпи изменения, като до края на годината се очаква да бъде публикуван официалният документ.

2.2. Частно финансиране и налични финансови инструменти

2.2.1. Финансови инструменти - ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г. и ОП „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 – 2020 г.

В тази секция от доклада са описани финансови инструменти, разработени съгласно ОПРЧР и ОПИК и управлявани от ФНФ чрез финансови посредници, избрани чрез процедура по Закона за обществените поръчки. Посредством наличните финансови инструменти се разпределят целево публични средства по оперативните програми, описани в точка 4.1. Налично публично финансиране за насърчаване на социалните иновации.

2.2.1.1. *Финансови инструменти - ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г.*

Наличните финансови инструменти, управлявани от ФНФ, спрямо предлаганото публично финансиране по ОПРЧР за програмен период 2014-2020, са от типа дългови инструменти - микрокредити със споделен риск и портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР, разработени в съответствие с целите на ПО I, ИП 2, ИП 3, ИП 5 и ПО II, ИП 4.

2.2.1.1.1. Микрокредити със споделен риск

Инструментът цели да подобри достъпа до финансиране за създаване и развитие на стартиращи предприятия, да подкрепи социалното предприемачество и да насърчи предприемачеството сред уязвими групи. Финансовият ресурс е в размер на 23,9 млн. лева публичен ресурс и допълнително частно съфинансиране от финансовите посредници. Предлаганият тип финансиране е под формата на инвестиционен или оборотен кредит в размер до 48 895 лв., с възможност за малък кредит до 5000 лв., срок за погасяване до 10 години и възможен гратисен период за главницата и лихвата до 3 години (важи девет месеца след края на извънредната епидемична обстановка заради COVID-19). Полученото финансиране може да бъде изразходено за придобиване на материални и нематериални активи за развитие или разширяване на дейността на предприятието или самонаетото лице, за други разходи, свързани с основната стопанска дейност. Допустими крайни получатели на кредит са фирми и самонаети лица, регистрирани преди не повече от 5 години, в т.ч. предприятия, чиито собственици са представители на уязвими групи - безработни над 6 месеца, младежи до 29-годишна възраст, хора с увреждания; социални предприятия.

Финансовият инструмент микрокредити със споделен риск се управлява от три финансови мениджъра - „Сис Кредит“ АД, Микрофонд и Първа инвестиционна банка АД. „Сис Кредит“ АД е микрофинансираща небанкова институция с фокус на дейност финансиране на стартиращ бизнес, подпомагане на земеделски производители и предоставяне на бизнес кредити. Микрофонд е дружество, предлагащо бизнес кредити с фиксирана лихва за стартиращ бизнес, земеделски кредити и микрокредити за бизнес. Първа инвестиционна банка АД е най-голямата банка с български капитал, предлагаща продукти и услуги за частни и корпоративни клиенти.

2.2.1.1.2. Портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР

Инструментът цели да подобри достъпа до финансиране за създаване и развитие на стартиращи и социални предприятия с висок рисков профил, да подкрепи социалното предприемачество и да насърчи предприемачеството сред уязвими групи. Финансовият ресурс е в размер на 5 млн.

лв. публичен ресурс, като очакваният обем на кредитите за крайни получатели е 25 млн. лв. Предлаганият тип финансиране е под формата на инвестиционен или оборотен кредит в размер до 50 000 евро или 97 791 лв., с облекчени условия по кредита - по-нисък лихвен процент, по-малки изисквания за обезпечения, възможност за гратисен период със срок за погасяване до 10 години. Полученото финансиране може да бъде използвано за придобиване на материални и нематериални активи за развитие или разширяване на дейността на предприятието или самонаетото лице, за други разходи, свързани с основната стопанска дейност. Гаранции от Фонда на фондовете в размер на 80% от всеки отпуснат кредит до достигане на таван на загубите от 25% по гарантирания портфейл. Допустими крайни получатели на инструмента са фирми и самонаети лица, регистрирани преди не повече от 5 години, в т.ч. предприятия, чиито собственици са представители на уязвими групи - безработни над 6 месеца, младежи до 29-годишна възраст, хора с увреждания, социални предприятия.

Портфейлните гаранции с таван на загубите по ОПРЧР се управляват от УниКредит Булбанк – паневропейска търговска банка с богат опит в корпоративното и инвестиционно банкиране. Вторият финансов посредник е ББР Микрофинансиране – създадена през 2011, като част от Групата на ББР. Основната цел на компанията е да улесни достъпа до финансиране на микро- и малки предприятия, земеделски производители, самонаети лица, занаятчии и др., развиващи или стартиращи бизнес на територията на страната.

2.2.1.2. Финансови инструменти - Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 – 2020 г.

В разработените по ОПИК финансови инструменти няма определена квота за социални предприятия или социални иновации. Това нито ограничава, нито стимулира предприемачите да развиват идеите си в тази сфера. Според представител на ФНФ възможност, която може да бъде използвана, е да се определи квота за социални иновации или да се обособи отделен дялов фонд, отговарящ на спецификите и тематиката на дейността.

2.2.1.2.1. Програма Възстановяване

Информация за финансовия инструмент - дългов инструмент, активен на пазара, определен спрямо ОПИК 2014 – 2020 в съответствие целите на ПО VI. Целта на програмата е да улесни достъпа на бизнеса до кредити за възстановяване на дейността след постепенното отпадане на мерките във връзка с КОВИД-19 пандемията - получаване на достъп до финансов ресурс основно за задоволяване на текущи нужди от ликвидност, за нови инвестиции, трансформация и растеж. Финансовият ресурс е в размер на 157,9 млн. лв. публичен ресурс, като средствата са пренасочени от финансови инструменти „Финансиране на малкия бизнес“ и „Портфейлни гаранции с таван на загубите за енергийна ефективност и иновации“. Възможните типове финансиране по програмата са: широк достъп до бизнес кредити без изискване за материални обезпечения; необезпечен кредит, с изключение на лични гаранции, предоставени от собствениците; получаване на одобрение и възможност за усвояване в съкратени срокове; възможност за договаряне на 12-месечен гратисен период; разсрочване на изплащането до 84 месеца; осигуряване на максимална възможна яснота и минимизиране на административната тежест за клиента; възможност за получаване на финансиране до 3 млн. лв. Допустими крайни получатели са български малки и средни предприятия.

Финансовите мениджъри по програма Възстановяване са шест банки - Токуда банк, Първа инвестиционна банка, Райфайзенбанк, Пощенска банка, Обединена Българска Банка и Банка ДСК.

2.2.1.2.2. Фонд за ускоряване и начално финансиране (ФУНФ)

Информация за финансовия инструмент - дялови и квази-дялови инвестиции; активен на пазара, определен спрямо ОПИК 2014-2020 в съответствие с целите на ПО II. Целите на финансовия инструмент са да насърчи предприемачеството в България, да улесни достъпа до финансиране на малките и средни предприятия в начален етап на тяхното развитие, да създаде и развитие нови устойчиви бизнеси, да спомогне реализацията на успешното изпълнение на нови бизнес идеи, основани на иновациите, да повиши активността и развитие предприемаческата екосистема в България и да създаде добавена стойност за предприятията, в които се инвестира. Наличният финансов ресурс е в размер на 139 млн. лева публичен ресурс (включително допълнителен ресурс, предоставен за подкрепа на засегнати от COVID-19 предприятия от прекратения Фонд за технологичен трансфер) и 11 млн. лева частен ресурс. Финансирането е под формата на дялови и квази-дялови инвестиции, като ресурсът е разделен в три фонда. Допустими крайни получатели са малки и средни предприятия в начален етап на развитие. Средствата по трите фонда съгласно Фонд за ускоряване и начално финансиране (ФУНФ) се управляват по отделно от независими финансови посредници

- ФУНФ I - оперира с финансов ресурс в размер на 37,8 млн. лева публичен ресурс (вкл. 10,4 млн. лева за подкрепа на предприятия, засегнати от COVID-19) и 3,5 млн. лв. частно съфинансиране на ниво фонд, като инвестира в предприятия в етап на ускоряване и начален етап на развитие. Индивидуалният размер на инвестициите за предприятия в етап на ускоряване е 50 – 100 хил. лв., а за тези в начален етап 100 хил. – 2 млн. лв. Фондът има акселераторска програма, чрез която предоставя стратегическа подкрепа, обучение, менторство и др. Очаква се да бъдат подкрепени 229 компании. ФУНФ I се управлява от „Иновейшън Кепитъл“ АД – фонд за рисков капитал с мандат да предоставя достъп до финансиране на български стартиращи компании (стартъпи) чрез дялови и квази-дялови инвестиции.
- ФУНФ II - оперира с финансов ресурс в размер на 49,2 млн. лева публичен ресурс (вкл. 13,6 млн. лева за подкрепа на предприятия, засегнати от COVID-19) и 1,5 млн. лв. частно съфинансиране на ниво фонд, като инвестира в предприятия в етап на ускоряване и начален етап и проекти с технологична насоченост и с висок потенциал за устойчив растеж. Индивидуалният размер на инвестициите в предприятия в етап на ускоряване са 25 – 100 хил. лв., а за тези в начален етап 25 хил. – 2 млн. лв.. Фондът предлага акселераторска програма, в която предоставя стратегическа подкрепа, обучение, менторство и др. Очаква се да бъдат подкрепени 125 компании. ФУНФ II се управлява от „Витоша Венчър Партнърс“ ООД – фонд за рисков капитал, инвестиращ в иновативните бизнеси на България
- ФУНФ III - оперира с финансов ресурс в размер на 51,6 млн. лева публичен ресурс (вкл. 14,3 млн. лева за подкрепа на предприятия, засегнати от COVID-19) и 5,9 млн. лв. частно съфинансиране на ниво фонд, като инвестира в предприятия в начален етап на развитие. Индивидуалният размер на инвестиции в предприятие е до 2 млн. лева, като се очаква да бъдат подкрепени 53 компании. ФУНФ III се управлява от „Ню Вижън 3“ ООД - управлява

алтернативни инвестиционни фондове и извършване на инвестиции в компании, които носят добавена стойност за българския пазар, компании в ранен или начален етап на развитие (стартъпи)

2.2.2. Инициативи с частно финансиране

Тази част на доклада събира информация за частни инициативи и финансиране, целящи да насърчат социалните иновации и предприемачество. Съществуват множество неправителствени организации, финансирани с частни средства – международни и национални донорски организации, които предлагат подкрепа на проекти, ориентирани към социални иновации, чрез конкретни обучителни модули, менторска подкрепа, достъп до финансиране, сформирани на мрежи за обмен на знания и възможности за развитие на социалните иноватори и екосистемата. Част от средствата се предоставят и от бизнеса чрез програмите на компаниите за корпоративна социална отговорност.

2.2.2.1. Акселераторски програми

В България една от възможностите за развитие на стартиращите предприемачи в областта на социалните иновации, е участието в акселераторски програми. През последните 6-7 години все повече организации предлагат подобни програми. Те се съсредоточават върху подкрепа за бизнес идеи, като основната им цел е въздействие върху развитието на обществото и решаване на важни социални проблеми. Тяхното финансиране се осигурява от частни източници - предимно международни фондации, корпорации и корпоративни фондации, банки.

Основните организации, които предлагат такива програми, са:

Център "Ринкър", създаден от Фондация ВCause през 2014 г. с финансовата подкрепа на Фондация КАФ Америка. Мисията на Център „Ринкър“ е да насърчава образованието, ученето през целия живот и да подпомага предприемачеството и развитието на бизнеса в България. Провежда акселераторски програми, насочени както към иновативни бизнеси - традиционни и такива със социален фокус. До момента има проведени 5 акселераторски програми „Rinker’s challenge“ с награден фонд между 60 и 80 хил. лева., 5 акселераторски програми „Академия за местни предприемачи“ с награден фонд от 20 до 33 хил. лева, насочени към конкретни региони на България, и една акселераторска програма „БАКБ предизвикателство“ с награден фонд от 25 хил. лева с фокус зелени идеи (Helen Rinker Ashley Center for Entrepreneurship and Training, 2020).

Клийнтех България е бизнес мрежа, която се фокусира върху чисти технологии, иновации и устойчиво развитие, обединявайки МСП и големи предприятия, експерти, НПО, предприемачи, правителствени и международни институции. Чрез дейността си организацията подкрепя развитието на иновации, финансира стартиращи предприятия, както и подпомага изграждането на стратегически партньорства в областта на индустрията и зеления бизнес, околната среда, науката и образованието. Клийнтех България е официален представител за България на Европейският институт за иновации и технологии, реализирайки над 10 акселераторски програми под егидата на общностите за знание и иновации, част от института. Програмите са осигурили подкрепа и финансиране за над 200 стартиращи компании.

Мисията на **Фондация „Reach for Change“**, в България от 2014 г., е да насърчава иновациите и социалното предприемачество, насочено към подкрепа на децата. Веднъж годишно се

организира конкурс и акселераторска програма. До момента са проведени 8 издания, предоставящи грантово финансиране до 70 хил. лева (Reach for Change, 2020).

Български център за нестопанско право провежда програма за социално предприемачество от 2011 година, включваща обучения и менторство за развитие на стопанска дейност от неправителствени организации. До момента има 12 издания, а наградният фонд, който подкрепя бизнес идеите за всяко от изданията достига до 40 000 лева (Български център за нестопанско право, 2020).

Founder institute е най-големият pre-seed акселератор в света. От 2009 г. е помогнал на над 4000 стартиращи компании да съберат над 900 милиона долара и да изградят някои от най-бързо развиващите се компании в света. Базиран в Силициевата долина и с клонове в 65 държави, мисията на Founder institute е да даде възможност на общностите на талантливи и мотивирани хора да изграждат ефективни технологични компании по целия свят. България е една от тези държави, като в София има 5 реализирани предприемачески програми до момента. Пре-акселераторската програма е с продължителност от три месеца, всяка седмица има среща с различни ментори, които помагат на стартиращите компании и хората с идеи да работят над конкретен казус. Програмата завършва с демо ден, където участниците представят своите проекти. Програмата не включва финансова подкрепа, но среща участниците с потенциални инвеститори и хора, които могат да подкрепят техните проекти (The Founder Institute, 2020).

CEED - чрез своите акселераторски програми не само предоставя на предприемачите ноу-хау за техния бизнес, но ги свързва с ментори и с общност от предприемачи, която може да им помогне да развият бизнеса си.

Някои от тези организации са създадени специално с цел организирането на акселераторски програми, а за други това е част от дейността им. Фокусът и регулярността на провеждането на програмите зависят от привлеченото финансиране. Всяка една от програмите предоставя обучения и предлага работа с ментори в по-продължителен период от време. Повечето предлагат безвъзмездно финансиране на част от екипите победители, след представянето им пред жури. Целта им е подпомагане на повече компании, стремящи се към решаване на социален проблем по иновативен начин. Финансирането се ползва най-вече като стимул за компанията да продължи да се развива и да търси последващи ресурси. Основните ползи за участниците в тези програми е не само придобиването на нови знания и умения в областта на предприемачеството, но контактите им с менторите, експертите, достъп до финансиращи институции, както и общуването с колеги със сходни интереси и проблеми. Това способства за развитието на тази млада и специфична екосистема на предприемачите, целящи въздействие върху средата и обществото чрез социални иновации. Около 35% от попълнените онлайн въпросника организации са били част от акселераторски и инкубаторски мрежи и това е било от полза за развитието им.

2.2.2.2. *Обучителни програми, менторска подкрепа*

Съществуват множество други организации, финансирани с частни средства – международни и от корпорации в България, които предлагат подкрепа на проекти, ориентирани към социални иновации, чрез конкретни обучителни модули, менторска подкрепа, достъп до финансиране, сформирани на мрежи за обмен на знания и възможности за развитие на социалните иноватори и екосистемата.

Едни от най-активните са:

Клийнтех България подкрепя развитието на иновации, финансира стартиращи предприятия, както и подпомага изграждането на стратегически партньорства в областта на индустрията и зеления бизнес, околната среда, науката и образованието. Организацията подпомага развитието на иновативни идеи, популяризирайки и реализирайки редица акселераторски програми. Чрез тях предоставя на стартиращите компании финансиране, специализирана менторска подкрепа съгласно нуждите на компанията и в по-продължителен период от време, достъп до международна мрежа за обмен на знания и опит с иноватори от цяла Европа.

MOVE.BG - в основата на дейността им е общественото въздействие чрез иновации и сътрудничество. Организацията подкрепя иновационния процес чрез въвеждане на нови практики за ангажиране, предоставяне на изследователски данни, образователно съдържание и трансфер на знания от водещи международни организации. Изграждат актуални мрежи между лидерите на утрешния ден, идентифицират и насърчават новаторски концепции в различни сектори.

Бизнес институт – организира отворени обучения под формата на работилници, майсторски класове, бизнес програми в областите: мениджмънт, финанси, маркетинг, продажби, предприемачество и иновации. Използва и адаптира за българския пазар методологии на Stanford University, Cornell University, Harvard University, Business Model Generation и др. Институтът партнира и с висши учебни заведения, като създава с тях общи програми.

ABLE - Асоциацията на българските лидери и предприемачи е общност от предприемчиви млади хора, които допринасят за развитието на средата около себе си, като предлагат програми за предприемаческо обучение и индивидуално менторство.

2.2.2.3. Частни регионални или местни инициативи

В подкрепа на социалните иновации на местно и регионално ниво, общините обявяват програми, спрямо които могат да бъдат подавани проектни предложения в определена сфера, и с конкретна насоченост. Пример за такава програма е инициативата на Столична община – „София избира зеленото“. Граждани, неправителствени и професионални организации могат да подадат проектите си предложения, разработени в направления справяне с климатичните промени, увеличаване на дърветата в градска среда, зелени покриви, градско земеделие, устойчиво придвижване и други, до 31.01.2022г. За 2022г. програмата е с бюджет 1 000 000 лв., като финансиране могат да получат няколко проекта или една голяма инициатива, чрез която да се усвои целият бюджет.

2.2.2.4. Други

Предприемачите и социалните иноватори имат възможност да реализират идеите си и чрез конкурси за иновации, обявени от европейски програми. Пример за подобна инициатива е конкурсът за иновации D-CARE, обявен под програма за междурегионално сътрудничество ИНТЕРРЕГ ЕВРОПА. Програмата търси иновативни решения, целящи да разрешат демографските предизвикателства в Дунавския регион в областта на здравето, липсата на квалифициран персонал и качествени услуги в селските райони.

Подобна възможност се предлага и от Европейската инвестиционна банка (ЕИБ), обявена като конкурс между социални предприемачи – Social Innovation Tournament. Инициативата цели да открие петнадесетте най-добри социални иновации, като екипите имат възможност да участват в менторска програма. През 2022г. проектите предложения трябва да са фокусирани върху направленията синя и зелена икономика, като спечелилите проекти в Общата категория и

Специалната категория ще получат парична награда в размер съответно на €75 000 и €30 000. Също така ще има избран победител от публиката, който ще получи финансиране в размер на €10 000.

Норвежкят финансов механизъм предоставя възможности за грантово финансиране на проектни идеи в България в десет направления за програмен период 2014 – 2021г. Социална иновация може да бъде реализирана във всяко от следните направления: социален диалог, местно развитие, защита на околната среда и климатични промени и други.

2.3. Частни инициативи и финансови посредници в областта на социалните иновации

Финансовите посредници в областта на социалните иновации са описани в точка 2.2 Частно финансиране и налични финансови инструменти, поради пряката им свързаност с разработените финансови инструменти от Фонда на фондовете съгласно двете оперативни програми за програмен период 2014-2020. Няма информация за разработени финансови продукти, които се предлагат от частни институции с частни средства, които са извън обхвата на оперативните програми.

2.4. Отпускане на кредит

Тази част от доклада ще представи процеса по отпускане на средства към крайните получатели, по финансовите инструменти, създадени съгласно ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г., които биват предоставяни като кредити.

Допустимите крайни получатели на средства по оперативните програми и разписаните спрямо тях финансови инструменти могат да кандидатстват за отпускане на кредити към финансовите посредници. Въпреки описаните специфики на всеки финансов инструмент, допустимите крайни получатели трябва на първо място да отговарят на критериите за социално предприятие съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика, описани в глава 1 от доклада. Към него има и регистър на социалните предприятия в България, в който са регистрирани тридесет и четири социални предприятия на територията на страната. Съгласно данни от Министерство на труда и социалната политика, четиринадесет от тях са по правна административна форма неправителствени организации. От една страна, бенефициентите на финансовите инструменти са ограничен брой. От гледна точка на финансовите посредници, условието за социално предприятие до голяма степен възпира предприемачите, които имат идея или проект за продукт или услуга, спадащ към социалните иновации или социалното предприемачество, но не разбират условието да покриват критериите за социално предприятие. Така социалните предприемачи нямат възможност да получат финансиране, адресиращо спецификата на развивания от тях продукт или услуга. Също така, търсенето и стимулирането на социалните иновации се ограничава до социалните предприятия, което изключва новосъздадените компании.

В периода 2019 – 30.09.2021г. са отпуснати общо 810 кредита по микрокредити със споделен риск и 5 по портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР.

2.4.1. Отпускане на кредити по микрокредити със споделен риск

За кандидатстване по финансовия инструмент микрокредити със споделен риск, всеки посредник е публикувал информация на официалния си сайт. Първа инвестиционна банка изисква от заинтересованите лица да изпратят общо запитване с информация за контакти, вид

на финансовия инструмент, размер на кредит. Продукта при СИС Кредит е наречен кредит „Летящ старт“, като кандидатите трябва да попълнят специално разработен въпросник, където се изисква по-детайлна информация за лицето, компанията, сферата на дейност и други. Въпросите са 21 на брой, като преобладаващите са от типа с избираем отговор, което прави формата лесна за попълване. От своя страна Микрофонд предлага на заинтересованите страни да кандидатстват по два начина – онлайн форма, при която кандидатите попълват онлайн форма с данни за кредитоискателя и информация за изисквания кредит, или чрез попълване на три документа – декларация за поръчители, искане за кредит и кандидатстване за заем.

2.4.2. Отпускане на кредити по портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР

Средствата по портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР се управляват от УниКредит, като краен срок за кандидатстване по инструмента е 31.12.2023г. За да направят това, кандидатите трябва да попълнят кратка форма на сайта на банката, съдържаща информация за име и фамилия, компания, длъжност, ЕИК, имейл и телефон. Предлагаия продукт от ББР Микрофинансиране, разработен в партньорство с ФНФ е наречен кредит „Летящ старт“. За да кандидатстват, аналогично на предния финансов посредник, заинтересованите лица трябва да попълнят кратка форма на сайта на банката, описвайки данни на фирмата, лице за контакт, данни за искания кредит – сума, валута, цел, предназначение на средствата.

2.5. Инвестирани и усвоени средства

Данните за инвестирани и усвоени средства по ОПРЧР и ОПИК, представени в тази секция на проучването, са извадени спрямо управляващия орган на ОПРЧР и годишните доклади на ФНФ, налични за период от 2016 до 30.09.2021г.

През 2016 година ФНФ започва преговори с управляващите органи и подписва споразумения за управление на средствата по четири оперативни програми, сред които са и разглежданите в настоящия доклад ОПРЧР и ОПИК. Усвояването на финансовия ресурс от крайни получатели започва през 2019 година и продължава до момента.

Разглеждайки данните в последващата глава от доклада, трябва да се вземе под внимание изказано мнение на проведена фокус група от представители на подкрепящата среда на социалните иновации и предприемачи, че социалните предприятия търсят безвъзмездно финансиране под формата на грантове, а не финансови инструменти, предлагани от ФНФ чрез финансови посредници под формата на кредити. От своя страна, като методи за финансиране на дейността си, представителите на социалните предприятия посочиха грантове, кредити, корпоративни дарения, стопанска дейност, фондонабиране, проектно финансиране и други, като отчетоха трудността да постигнат устойчивост и липсата на възможности за финансиране под формата на грантове в последните години. Като допълнение се обединиха около твърдението, че няма диференциация между финансирането за социална иновация и финансирането за дейността на социалното предприятие. Тези констатации се потвърждават и от попълнените онлайн въпросника. Само една (от 30) организация посочва, че 100 % разчита на дарения и проекти, а 20% са посочили, че разчитат 100% на търговската си дейност. При останалите процентите варират. За 15 – са до 50 %, а останалите – над 50 %. Подобни са и плановете им за бъдещо развитие – повечето ще продължат да разчитат на всички налични механизми за подкрепа и финансиране, включително и дарителските платформи и доброволчество. 25% – не са кандидатствали по европейски програми, поради непознаване на програмите или смятат, че е много сложно. Останалите са имали европейско финансиране, по разнообразни програми, но най-вече по програма Erasmus+. Всички участвали са доволни от тези

програми, като смятат, че те са допринесли и за международните им контакти. 80% продават продуктите си на МСП. В същото време преобладаващата част не търгуват с големи корпоративни компании, макар че имат желание за бъдещо развитие. Тези, които за момента имат подобни сделки, смятат, че те са малка част от приходите им и биха искали също да се развиват в тази посока.

2.5.1. Инвестирани и усвоени средства по ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г.

2.5.1.1. Грантове

По ОПРЧР наличните средства, предоставяни под формата на грантове, са 18 млн. лв., като спрямо двете процедури са отпуснати:

- BG05M9OP001-2.010 "Развитие на социалното предприемачество" – одобрени за финансиране са 221 проектни предложения с общ размер на отпуснатите средства 50 846 625,20 лв. По време на програмния период са публикувани изменения в оценителния доклад, поради увеличен финансов ресурс по процедурата.

- BG05M9OP001-2.081 "Социални предприятия за лицата с психични разстройства и интелектуални затруднения" са одобрени за финансиране 4 проектни предложения (от 6 кандидатури) с общ бюджет от 535 359 лв.

Спрямо подход Водено от общностите местно развитие (ВОМР) – по първата покана са одобрени 17 стратегии с общ бюджет от 21,7 млн. лв., като по втората покана има осигурен финансов ресурс от ОПРЧР в размер на 75 600 956,32 лева и са одобрени 17 МИГ.

Съгласно проведена фокус група с представители на около двадесет социални предприятия в България, грантовете са част от начините, по които финансират дейността си. Предпочитани са най-вече при изпълнение на проекти, в които имат малък на брой заети лица. При големи проекти, респективно с по-голям брой лица, трябва да се взимат под внимание т.нар. *de minimis*, спрямо които едно и също предприятие може да получи в рамките на три години финансиране с таван до 200 000 евро. Друга особеност, която социалните предприятия трябва да предвидят при получаване на грант, е наличие на средства за изпълнение на около 40% от предвидените дейности. Поради правно-административната си форма, те нямат възможност да получат банкова гаранция или оборотни средства, които да запорират.

В допълнение, социалните предприятия отчитат липса на пряка връзка между регулация и финансиране, също така забелязват липсата на координационни разходи в част от грантовите програми.

2.5.1.2. Микрокредити със споделен риск

Първият разработен финансов инструмент е микрокредити със споделен риск по програма ОПРЧР, като през 2016 приключва процес по пазарни консултации с потенциални финансови посредници, в следствие на което е разработена документация за провеждане на обществена поръчка за избор на финансов посредник и стартира процедурата по приемане на кандидатури. Първите две оперативни споразумения с финансови посредници в лицето на СИС Кредит АД и Микрофонд АД се разписват през 2017 година, след обявени обществени поръчки и структуриране на продукти от финансови инструменти. В следващата година се предоставя финансов ресурс към посредниците и започва втора процедура по избор на финансов посредник. През календарната 2019 Първа инвестиционна банка става третият финансов

посредник с най-голям публичен ресурс в размер на 15 млн.лв. и стартира усвояването на финансовия ресурс - към 31.12.2019 г. са сключени 119 договора за кредит, по които са извършени плащания към крайни получатели в размер на 1 503 хил.лв. През следващите две години продължава отпускането на средства, като през 2020 са сключени 250 договора за микро кредити, по които са извършени плащания към крайни получатели в размер на 4 223 хил.лв., от началото на 2021 до 30.09.2021г. – 441 сключени договора за микрокредити с извършени плащания към крайни получатели в размер на 11,5 млн.лв. , от които 8,7 млн.лв. финансиране по ОПРЧР.

Съгласно статистика, получена от СИС Кредит АД, за трите години, откакто са финансов посредник по финансов инструмент микрокредити със споделен риск, и инструментът е пуснат на пазара към крайни получатели, са кандидатствали около четири социални предприятия. Всички са били одобрени за отпускане на кредит. Въпреки облекчените условия за социални предприятия - благоприятния нисък лихвен процент и дълъг период за връщане на сумата, няма повече желаещи социални предприятия, които да финансират дейността си чрез предлагания финансов инструмент.

2.5.1.3. Портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР

Работата по структуриране на инструмента портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР започва през 2018, като следващата календарна година стартира процедура по избор на финансов посредник. За управление на средствата е избрана УниКредит Булбанк, а през 2020г. е подписано споразумението между банката и ФНФ. Избран е и втори финансов посредник - ББР Микрофинансиране. До 30.09.2021г. са подписани 5 договора с крайни получатели на обща стойност 187 хил.лв., от които изплатени са 95 хил.лв., гарантирани с ресурс от програмата на стойност 18,9 хил.лв.

Съгласно данни от страницата на ББР Микрофинансиране, вече са одобрени три стартиращи компании, кандидатствали по финансов инструмент кредит „Летящ старт“, с общата сума на одобрените кредити възлизаща на 133 000 лв. Компаниите работят в областта на търговията с хранителни продукти, вноса на бебешки и детски стоки и организирането на фестивали. Договорите между стартиращите компании и финансовия посредник трябва да са финализирани в края на 2021г, което да направи общия брой на отпуснати кредити по финансов инструмент портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР 8 към края на 2021г.

За представителите на социалните предприятия, финансовият инструмент портфейлни гаранции с таван на загубите по ОПРЧР е по-изгоден при наличие на служители под 29 г. В допълнение, социалните предприятия срещат административно усложнение при отчитане на усвоените средства към финансовата институция. От бенефициентите се изисква допълнителен отчет за извършената дейност.

2.5.2. Инвестирани и усвоени средства по Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ 2014 – 2020 г.

2.5.2.1. Фонд за ускоряване и начално финансиране (ФУНФ)

През 2016 започва разработване на индикативна техническа спецификация по ФУНФ съгласно ОПИК, като година по-късно стартира и процедура по избор на финансови посредници. През 2018 и 2019 са избрани финансови посредници за ФУНФ1, ФУНФ 2 и ФУНФ 3, като през 2020 приключва процесът по създаване на мрежа от фондове за ускоряване и начално финансиране.

Социалните иновации се случват по естествен път и биват финансирани чрез ФУНФ, но са сравнително малък процент спрямо всички одобрени проекти. По данни на ФНФ, социалните предприемачи от Bye Bye Stuttering са спечелил финансиране в конкурентна среда от Витоша Венчърс (ФУНФ II).

2.5.2.2. Програма Възстановяване

В отговор на пандемията от COVID-19, в резултат на която възникват предизвикателства и затруднения пред бизнеса в България, през 2020 г. ФНФ поставя началото на нов гаранционен продукт. В следващата година се публикува информация за инструмента Програма Възстановяване, с която е отправена покана за участие към всички банки.

Глава 3: Изграждане на среда, популяризираща социално предприемачество и социални ИНОВАЦИИ

3.1. Изграждане на предприемаческо мислене

3.1.1. Висше образование

В последните години все повече висши учебни заведения включват в програмите си темата за предприемачеството, социалното предприемачество и иновациите. Прави впечатление, че това са предимно държавни университети извън София, както и частни университети. Нямаме достъп до подробните програми и начини на преподаване и не е ясно каква дефиниция за иновации се ползва. От направения преглед установихме, че се предлагат предимно магистърски програми. Основната тема на тези специалности е предприемачеството, но стесняването на фокуса към социално предприемачество и иновации също присъства. В голяма част от случаите тази тема е част от хуманитарните програми. За някои от програмите фокусът е върху развиване и управление на иновативен бизнес (МВБУ - Предприемачество и иновации |IBSEDU), докато други се съсредоточават върху изучаване и управление на екосистемата (НБУ, ВТУ, РУ, ТУ Варна, ВСУ, АУБГ). Според проведените интервюта, както и дискусиата от фокус групата с експерти, става ясно, че според тях има добри програми към традиционните икономически курсове, които допълват традиционното икономическо знание със знание за СИ. Съществува и споразумение между МТСП и няколко университета в София и в страната за развиване на тези програми. На този етап те все още не са достатъчни и е трудно да се прецени тяхното качество и ползи. Сред студентите има интерес, но може още да се работи в тази посока. Мнението е, че подобно образование би било важно и структуриращо за познания по темата и би имало приложимост в практиката. Участниците във фокус групата със социални предприемачи обаче заявиха, че за тях академичната общност все още не е достатъчно развит ресурс и има слаб практически ефект. Същото потвърди и един от респондентите, който отчита липсата на развойно-научни дейности и подчерта отдалечеността на бизнеса от академичните среди.

Може да заключим, че на този етап както университетите, така и държавата работят в посока на разнообразяване и задълбочаване на темата за социалното предприемачество и иновации, но процесът е в началото и предстои да се развие.

3.1.2. Средно образование

Темата за социални иновации и предприемачество е залегнала в учебната програма още в началния курс. През последните две години има специализиран профил по предприемачество в гимназиален курс. Задълбочеността на обучението до голяма степен зависи от инициативата и активността на директорите и учителите. Срещат се примери за такива местни училищни инициативи. Формират се младежки екипи, организирани и подкрепени от учител, като това е политика на ръководството на училището за активна работа сред учениците и обучение в социално предприемачество и иновации.

На национално ниво се работи по международни европейски проекти (напр, Erasmus +, Interreg, програма „Дунав 2014-2020“)¹⁰, като фокусът е върху развитието на разбирането за социалното предприемачество и иновациите сред младежите и въвеждане на иновативни практики в образованието. Втората цел е залегнала и в програмата на МОН „Иновации в действие“¹¹, която цели „утвърждаване на училища със статут „иновативно училище“.

От интервютата и проведените фокус групи става ясно, че експертите наблягат повече на необходимостта да се развива обучението в университетите. Двамата респонденти по темата дори са скептични, че в училище може да се предложи добро обучение по социално предприемачество и иновации. Като единият от тях развива тезата, че на този етап основна пречка е дълбоко наложената в обществото негативна конотация на термина „предприемачество“, което не стимулира учителите да преподават качествено темата. Включилите се във фокус групата представители на СП обаче са категорични, че именно в училище трябва да се започне образованието, за да се изгражда от рано подходящо предприемаческо мислене и култура.

Като компенсация на официалното образование в България има развито неформално образование, формиращо разбиране за предприемачеството и социални иновации сред учениците.

Вече 20 години JA Bulgaria е водеща организация с утвърдена репутация в предоставянето на иновативно и модерно образование от най-ранна възраст до университета. Портфолиото от образователни продукти и услуги включва програми в 3 тематични области: предприемачество, финансова грамотност и умения за работа. Дейността на JA България е насочена към цялата образователна система и осигурява приемственост в обучението по предприемачество, финансова грамотност и умения за работа, като поставя специален акцент върху използването на новите технологии в учебния процес. JA Bulgaria е член на JA Worldwide и JA Europe и годишно достига до 40,000 ученици и студенти от 450 населени места в страната.

Много други НПО също предлагат програми и инициативи за средното училище, например „Заедно в час“, Център Ринкър, Академия Телерик и други.

В тази посока работят и местни публични структури, например, Бизнес инкубатор – Гоце Делчев, Център за подпомагане на предприемачеството, по проект от програма „Дунав 2014-2020“, които работят с училищата в региона. Проектът се фокусира върху социалните иновации и предприемаческия дух на учениците от средните училища чрез разработване, тестване и

¹⁰<https://ruo-blg.bg/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%B8/>

¹¹ [НП Иновации в действие 2021-2022.pdf \(mon.bg\)](#) - Политиката на Министерството на образованието и науката е свързана със създаване на условия и подкрепа за развиване култура за създаване и прилагане на иновации във всички сфери на училищния живот във всички училища, вкл. и създаването на професионални общности в училищата и между училищата, в които учители от различни области на знанието обединяват усилия и време за постигане на общи цели и мултиплициране на добрите иновационни практики.

въвеждане на високо иновативна система за обучение (ILS InnoSchool), съчетавайки иновации за постигане на привлекателност и образователно въздействие.

Изводът е, че на държавно ниво има разбиране за необходимостта от подобно образование, но при тези първи стъпки все още не може да се разчита на качествена имплементация навсякъде. Това зависи от личните разбирания и възможности на директори и учители. Тези дефицити в известен смисъл се компенсират от неформални образователни инициативи на НПО и местни структури, най-често финансирани с европейски и други публични средства, а по-рядко и от корпоративни донори.

3.1.3. Състезания и конкурси

През последните 5 години много организации предлагат програми за обучения, менторска помощ, срещи с инвеститори, хакатони и други състезания и конкурси за генериране на идеи. Ежегодно се провеждат различни събития, организирани от JA Bulgaria, ABLE, Move.BG, Rinker Center, Innovation Starter. Събитията нямат фиксиран календар, случват се при конкретен повод и в зависимост от привлеченото финансиране.

И експертите, и социалните предприемачи смятат, че тези инициативи са много важни за развитието на субектите в екосистемата. Като основна слабост обаче се отчита тъкмо спорадичността и липсата на стабилен ресурс, което води до недостатъчна устойчивост и прогнозируемост. Респондентите в интервютата специално повдигнаха темата за липсата на структурирано сътрудничество между играчите в сектора. Има колегиалност и добронамереност, но няма целенасочени съвместни усилия.

Като добър пример се откроява Gаброво Innovation Camp – инициатива, започнала с европейско финансиране, обединяваща местната власт, местни НПО, частен акселераторски и инвестиционен фонд, местен бизнес. Респондентите от интервютата коментират, че това трябва да се мултиплицира в цялата страна, тъй като най-голяма ефективност би имало именно подобно търсене на иновативни решения на местно ниво с обединен ресурс. Те смятат, че трябва да се работи за популяризиране на темата сред кметове и местни общински структури, да се задели повече финансов ресурс, но и да се даде повече институционална независимост за конкретни действия на местно ниво.

3.2. Отношение на гражданите към предприемачеството

Две от най-старите ежегодни инициативи, посветени на социалното предприемачество и иновациите са:

Европейски ден на предприемача - обсъжда идеи, практики, възможности за обучение и финансиране на предприемачески идеи. Организатор е Научноизследователският сектор на Софийски университет "Св. Климент Охридски", с партньорството на различни организации. През 2021 това са: ОИЦ-София, Innovation Starter и Бизнес клуб на СУ. Фокусът на събитието по традиция е върху състоянието на студентското и младежко предприемачество в България, възможностите за финансиране и менторските програми, осигуряващи допълнителни знания на предприемачите.

Европейският ден на предприемача е инициатива, която има сериозни традиции в Обединена Европа. Тя възниква в рамките на мрежата PAXIS (The Pilot Action of Excellence on Innovative Start-ups) и има за цел да популяризира успешни модели за създаване и развитие на

нови предприятия. Концепцията за този форум е въведена от мрежата на европейските градове - EUROCITIES и Европейската комисия.

Европейски форум за социално предприемачество и Европейски панаир на предприятия и кооперации от социалната икономика. Събитието се организира от Националния съюз на трудово-производителните кооперации и Министерството на труда и социалната политика¹². Това е форум, обединяващ организациите, интересуващи се от темата на социалното предприятие и социалните иновации. Връчват се награди за заслуги в развитието на европейското социално предприемачество.

От 2015 г. МТСП организира конкурс за **Национална награда за социални иновации (в подкрепа на социалната икономика)**. Основна цел на наградата е насърчаване развитието на социални иновации в подкрепа на социалната икономика и социалното предприемачество и повишаване видимостта и ролята на социалните предприятия. С нея отличават социални предприятия, кооперации, образователни и научни институции и организации, които допринасят за развитието на социалната икономика в България чрез социални иновации. Наградите се раздават в 3 категории: „Социални иновации, свързани със заетост“, „Социални иновации, свързани със социално включване“, „Социални иновации, свързани с предоставяне на социални продукти и услуги“. През 2020 г. От всяка категория има по трима наградени.

Участниците във фокус групата със СП са кандидатствали в този конкурс и много от тях са печелили награди. Те оценяват това като полезно за репутацията си, но са очаквали повече медийно отразяване и по-широка популярност, каквато за момента не се получава.

Може да обобщим, че експертите намират подобни награди за важни като поощрения, но не акцентират върху тях. Докато самите социални предприятия ги приемат добре и очакват повече публичност.

3.2.1. Медии

През последните години расте интересът по темата за социалната икономика и социалните иновации в медиите. Сериозни издания имат свои ресорни журналисти и редовно отразяват и дискутират тези проблеми, например, сп. Форбс, в. Капитал, в. Дневник. Темата присъства и в специализирани предавания на телевизиите Bloomberg, Bulgaria on Air, радио Дарик, БНР. През 2021 сп. Форбс организира Forbs Innovation Forum.

Подкрепящите организации и самите социални предприятия се стремят да изградят свои лични контакти и мрежи в медиите, за да имат отразяване на дейността си. По време на фокус групите бяха цитирани примери за различни предавания както в националните, така и в по-малки телевизии. Един от респондентите твърди, че те работят в посока „да възпитават“ журналистите, които ги отразяват, и е убеден, че в специализираните предавания има достатъчно компетентни и опитни специалисти. Опитът на социалните предприятия показва, че местните медии са по-отзивчиви и достъпни. Повдигна се и въпросът, че социалните предприятия не се отграничават от традиционния бизнес и често им искат платена реклама.

Въпреки това, темата все още не е достатъчно популярна в обществото, остава затворена в екосистемата и има нужда от повече популяризация. Според дискусиата от фокус групата със СП

¹² <https://www.mlsp.government.bg/desetiayat-evropeyskiya-forum-na-subektite-na-sotsialnata-i-solidarna-ikonomika-shche-se-provede-ot-20-do-23-yuni-v-plovdiv>

те самите отчитат, че трябва да са по-активни. Докато някои от експертите от другата фокус група подчертаха, че трябва да се изгради по-структурирана среда, за което да има усилия от държавата и специално от финансиращите органи, тъй като това се приема за достоверен и компетентен източник.

Може да се обобщи, че има публичност по темата, има активност, но тя е фрагментирана и няма синхронизиране на посланията от различните участници в екосистемата.

3.3. Възможности за започване на бизнес със социална насоченост

Социалните предприятия могат да се регистрират под различни форми – стопански и нестопански субекти, кооперации и читалища. Липсва информация за броя на социални предприятия, които се създават всяка година. Организацията сама се определя като социална и иновативна според мисията и целите си.

До 2013 г. НСИ събира данни за „нефинансови предприятия, самоопределили се като социални по икономически сектори“. Според последните налични данни през 2013 г. като такива се определят общо 2046 за страната, като 1381 от тях имат печалба¹³

Статистическо изследване на социалните предприятия в България стартира през 2013 г. и е с годишна периодичност. Обект на изследване са всички нефинансови предприятия и предприятията с нестопанска цел в страната, които са развивали дейност през съответната отчетна година. Основен източник на информацията са годишните отчети на нефинансовите предприятия, съставлящи и несъставлящи баланс и годишният отчет на предприятията с нестопанска цел.

Основната цел на статистическото изследване на социалните предприятия в България е да идентифицира предприятията в областта на социалната икономика и да осигури информация по определени показатели за социалните предприятия в страната. Основните резултати от изследването към момента са в секция „[Обобщени справки](#)“. На този етап базата данни не е попълнена.

Основните видове подкрепа за социални предприятия са държавните и Европейски фондове и програми, както и частни програми, описани в точка 2.2. Частно финансиране и налични финансови инструменти.

Информация за кандидатствали и одобрени проекти на частните организации може да бъде открита в секции с новини, социалните им мрежи или в Годишните отчети. На официалните страници на организациите и в Годишните им отчети няма данни за устойчивостта и развитието на подкрепените бизнеси.

Друг вид подкрепа е възможността, предоставена от МТСП, да бъдат регистрирани в Регистър на социалните предприятия. Регистрираните организации имат предимство при участие в обществени поръчки и при ползване на общински имоти.

3.3.1. Регионални програми

¹³. [Нефинансови предприятия, самоопределили се като социални по икономически сектори | Национална база данни на МТСП за социалните предприятия в България \(government.bg\)](#)

[Общински гаранционен фонд за малки и средни предприятия \(ogf-sofia.com\)](http://ogf-sofia.com)

Общинският гаранционен фонд за малки и средни предприятия е уникален финансов инструмент, стартиран и разработен от Столична община в подкрепа на бизнеса и иновациите. Мисията му е да повиши конкурентоспособността и достъпа до финансиране на МСП в София и да постави принципа „Мисли първо за малките“ във фокуса на общинската икономическа политика.

През 2018 г. Фондът стартира Програма за финансиране на иновативни и стартиращи предприятия (Програма ФИСП), която е нова гаранционна схема в допълнение към успешната Основна гаранционна схема, реализирана през последните десет години. Фондът предоставя гаранции по кредити на МСП, които имат икономически изгоден проект, но не могат да осигурят достатъчно банково обезпечение. До момента ОГФ е подпомогнал над 635 фирми, като е съдействал за отпускане на кредити за над 117 милиона лева и поет гаранционен ангажимент за над 31 милиона лева.

Програмата „Акселератор Стартъп София“ съдейства за ускорен достъп до финансиране на иновативни, стартиращи и социални предприемачи на територията на Столична община, като ги подпомага при разработване и представяне на добре обосновани предложения към потенциални инвеститори и финансиращи организации, като повиши техния капацитет за пълноценно взаимодействие с банковия сектор и като ги насърчи към развитие и промотиране на иновативни продукти и услуги с висока добавена стойност. До момента има две издания на Акселератора (2021 и 2022). Програмата предоставя финансиране от общинския бюджет на проекти за социални иновации на стойност 5 000 лв. до 10 000 лв, с годишен бюджет от 100 000 лв.

Глава 4: Гражданско общество

4.1. Доброволческа култура

4.1.1. Индивидуално дарителство и доброволчество

Важни инструменти за развитие на средата, в която работят социални иноватори, са дарителството и доброволството. Това са инструменти, чрез които се реализира директната подкрепа и включване на по-големи групи хора в непосредствени действия за промяна, предприемачество и гражданска активност.

Състоянието и развитието на благотворителността и подкрепата на социални каузи в България ежегодно се следи от CAF World Giving Index - най-авторитетното проучване, което измерва щедростта в 114 държави в три аспекта: помощ за непознат, финансово дарение и доброволчество. Според доклада за 2020 г. България е на 45 място, което показва огромен скок в сравнение с предходните години. Може да се твърди, че този ръст също спомага за подобряване на подкрепящата среда за социални иновации и каузи.

По данни на национално представително проучване, проведено от Алфа Рисърч през месец юни 2021 г. по поръчка на Български дарителски форум, се наблюдава значителен ръст на индивидуалното дарителство през 2020 г. - повече дарители, по-сериозна подкрепа за социални и здравни каузи, с повече средства, стоки, труд и време. Ръстът от 30% на индивидуалните дарения, сравнено с 2019 г., е оптимистична тенденция. Тя, макар и все още в малка степен, доближава България до един по-устойчив модел на дарителството, в който именно хората (а не компаниите и фондациите) са основните дарители и това дава повече сигурност и предвидимост на подкрепяните организации.

4.1.2. Дарителски платформи

Хората продължават да държат на лесния дарителски акт – увеличават се даренията, направени през дарителски платформи. 40% от всички дарения за 2020 г. са направени именно по този начин, следвани от дарителство чрез sms –и. Традиционно социалните и здравни каузи събират най-значителна подкрепа от индивидуалните дарители у нас

Платформата.бг е инструмент за набиране на дарения. Създадена е от Фондация ВCause (Бикоуз в помощ на благотворителността). Чрез нея са провеждат благотворителни кампании и се набират онлайн дарения. През 2020 г. на Платформата.бг има 237 активни кампании, като почти всички са на НПО, читалища, болници и граждански инициативни групи. Общо набраните средства са 1 659 928 лв., което е в пет пъти повече в сравнение с 2019 г.

ДМС - платформа, чрез която се подкрепят каузи с онлайн дарения и с sms. Целта му е да даде равен и бърз достъп на организации и хора, които инициират кампании. През 2020 на платформа ДМС има 166 кампании на НПО, 14 – на публични институции, общини, читалища, болници и 90 индивидуални кампании. Даренията през 2020 г. (2 557 155 лв) и са двойно повече от предходната година.

Трябва да се отбележи, че този ръст на даренията през 2020 г. в България е силно повлиян от съпричастността на обществото по време на пандемията COVID – 19. Но, като цяло, тенденцията гражданите да разпознават дарителството и доброволството като инструменти за активно участие в социалния живот и развитие са все по-видими.

TimeHeroes - е безплатна платформа за доброволчество и правене на добро. Тя свързва хората, които искат да помагат, с каузите, които имат нужда. Всеки може да регистрира своя кауза (мисия), за която търси подкрепа, а доброволците могат да заявят в с какво могат да бъдат полезни. Регистрирани са над 750 организации и повече от 68 000 доброволци.

Друга форма за подкрепа на социалните иновации е организирането на каталози, които свързват и популяризират продуктите и услугите на социалните предприемачи. Такъв пример е

„ДарПазар“¹⁴ е онлайн платформа за продукти и услуги с кауза на социални предприятия в България. За първите 2 години платформата представя над 850 продукта и реализира кампании за промотиране на дейността на предприемачите, достигайки до стотици хиляди потребители в социалните мрежи.

В описанието си нито един от посочените по-горе инструменти не посочва експлицитно, че е насочен в подкрепа на социалните иновации, но прегледът на предложените за подкрепа каузи показва, че те са създадени, за да промотират социалната промяна. Това търсят и активните им потребители – дарители, граждански организации, доброволци, социални предприятия и пр. Затова и може да се направи извода, че тези инструменти са пряко свързани с генериране на подкрепа и изграждане на капацитет на социални иноватори.

Представителите на СП познават и ползват съществуващите платформи, но смятат, че дарителството трябва да е малка част от техния бизнес модел. При това, в него има кампанияност през годината – Коледа, Великден. Стремят се да разчитат на продажби, т.е. фирми да предпочитат да купуват техните продукти, поради социалната добавена стойност.

Един от респондентите в интервюта смята, че има нужда съществуващите платформи да се насочат конкретно към СП/СИ, като по модела на краудфъндинг да се подкрепят конкретни бизнес инициативи. Подобни кампании биха спомогнали и за валидиране на идеите.

Изводът е, че сред СП има разбиране за насочване към бизнес усилията и стремежът им е това да се превърне в устойчив модел на стабилност и развитие, като, разбира се, не губят по никакъв начин социалната си същност. Предлагането на качествени и конкурентни продукти и услуги, които да бъдат предпочитани от клиентите, интересувачи се от подобряване на средата и постигане на социалните им цели – това е търсеният модел.

4.1.3. Корпоративна социална отговорност

Корпоративната социална отговорност на много български компании се насочва към подкрепа на дейности на неправителствените организации за развитие на социалните иновации и предприятия. Компаниите използват всички съвременни начини на финансова и нефинансова подкрепа:

- финансиране на конкретни програми
- онлайн дарения в съществуващите платформи
- редовно дарителство от работното място
- корпоративно доброволчество.

¹⁴ Платформата е създадена като съвместна инициатива на български център за нестопанско право и Accenture България през декември 2019г.

Наградите за отговорен бизнес на БФБЛ (от 2003 г) целят да популяризират социално отговорното поведение на бизнеса в България. Те са признание за усилията на тези компании, които развиват успешно проекти в областта на корпоративната социална отговорност и същевременно се стремят да насърчат останалите бизнес представители да развиват активна социална политика. Годишните награди на БФБЛ са национални и за тях могат да бъдат номинирани компании от цялата страна, независимо от техните големина и сфера на дейност и дали са членове на Форума или не.

Български дарителски форум – организира ежегоден конкурс „Корпоративен дарител“ 2021, който отличава компаниите, допринесли значително за ефективна и смислена обществена промяна чрез прозрачни, устойчиви и ефективни програми и инициативи.

4.1.4. НПО като един от най-активните двигатели на социални иновации

НПО са естественият проводник на налагане на социалното предприемачество и социални иновации в България, тъй като това е един от основните начини за гарантиране на тяхната устойчивост в изпълнение на мисиите и каузите им за подобряване на социалната среда.

В работата си те интегрират иновативни подходи за набиране на средства, ангажиране на общественото внимание и подкрепа на каузите. С времето отзвукът от тези подходи ги превръща в социални иновации, които се репликират от все повече организации. В последните десет години много от НПО започват стопанска дейност, припознавайки феномена социално предприемачество като възможност за устойчивост и развитие. Социалните предприятия, създадени от НПО, се ползват с добра репутация, техните продукти и услуги са все по-предпочитани както от гражданите, така и от компаниите.

НПО са сред първите, предлагащи обединение и подкрепа на социалното предприемачество и иновации в сектора, като организират акселераторски програми, обучения и менторство, платформи за дарение и промотиране на продукти и услуги, организиране на доброволчески кампании, привличане на интереса на социално отговорният бизнес. Организации като БЦНП и БИКОУЗ имат и активна застъпническа дейност – изготвят изследвания, предлагат политики и стратегии, участват в Междуведомствена работна група за социална икономика към МТСП, работят за повишаване на обществения интерес по темата.

Граждански инициативни групи също се самоорганизируют чрез различни платформи за въвеждане на социални иновации, решаващи проблеми на определени групи. Особено активни са училищните настоятелства, както и алумни организации – техните интереси са свързани с въвеждане на социални иновации в образованието.

Според „Индекса за устойчивост на НПО в България 2020“, публикуван от БЦНП, през 2020 г. не са настъпили промени в устойчивостта на гражданското общество, което може да се приеме като положително развитие предвид трудностите пред сектора през годината и спадовете през предходни години. В три направления – организационен капацитет, секторна инфраструктура и обществен престиж – се отбелязват подобрения, докато при правната среда и застъпничеството има влошаване. Въпреки че наложи промяна в начина на работа на гражданското общество, пандемията изведе на преден план важната роля на НПО в обществото, тъй като те бяха сред първите, които се приспособиха към новата действителност и осигуряваха така необходимите услуги на общностите.

Според проучване, проведено от фондация ВCause през юли 2020 г., от 113 проучени НПО по-малко от 5% са преустановили или са планирали да преустановят дейността си, а повече от три четвърти (77%) са започнали да предоставят услуги по алтернативни или новаторски начини, 13% са се насочили към нови групи и 30% са създали нови партньорства.

Обичайно е в периоди на кризи да се мобилизира обществената подкрепа и гражданската солидарност. В България има добре изградена инфраструктура за доброволчество и дарителство, обществените нагласи в тази посока се подобряват. Пандемията COVID-19 провокира все повече граждани, компании, НПО, социални предприемачи да търсят и предлагат иновативни решения за преодоляване на социалните дефицити.

4.2. Ангажираност на гражданското общество

Институционалната рамка за гражданско участие се определя от два закона - Закон за нормативните актове, засягащ участието на гражданите и организациите в създаването на закони и наредби на национално и местно ниво, и Закон за прякото участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление. Важен е и Правилникът за организацията и дейността на Народното събрание, като съществена промяна по отношение участие на гражданите и организациите има в правилника, уреждащ дейността на 45, 46 и 47-ото НС.

По отношение на участието на гражданите на местно ниво в правилниците за организацията и дейността на отделните общински съвети е регламентиран достъпът на граждани и граждански организации до заседанията на комисиите, доколкото съгласно чл. 28 от Закон за местното самоуправление и местната администрация (ЗМСМА) е предвидена тази правна възможност.

В ЗЮЛНЦ е предвидена възможност за структурирана форма на диалог по хоризонтални теми за развитие на гражданското общество – съвет за развитие на гражданското общество. Въпреки че беше приет Правилник за организацията и дейността на Съвета за развитие на гражданското общество, и съставът на СРГО беше избран, от страна на Министерския съвет не последва решение за стартиране на неговата дейност.

Политическата криза доведе до дълбока институционална криза, която се отрази в няколко посоки: разочарование на голяма част от гражданите да използват инструментите за участие, тъй като институциите се ползваха с понижено доверие за това, че могат да предизвикат промяна, повишаване ролята на гражданските организации и доверието към тях като възможен инструмент за промяна, което се засили именно от кризата и реакциите на НПО по време на кризата¹⁵.

¹⁵ Обществени нагласи към гражданските организации 2020, Алфа ризърч, <http://bcnl.org/analyses/obshtestveni-naglasi-kam-grazhdanskite-organizatsii-2020.html>

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

В момента на ниво стратегическа и правна рамка понятието „социална иновация“ не е дефинирано изрично, нито е определено като изключително качество на конкретни субекти. По-скоро се среща като възможност, потенциал за създаване на промяна, които различни хора и организации могат да развиват с цел обществено развитие. Предприетият в България подход е да се даде възможност за разнообразни дейности и инициативи, които при желание да се самоидентифицират като създаващи социална промяна (иновация). Този подход трябва да бъде запазен, тъй като ще гарантира широкото участие на хора и организации с различен правен статут и уредба в процеса на създаване на социални иновации.

Най-честата група, на която се приписва подобна възможност за създаване на социална промяна, са социалните предприятия, които вече имат самостоятелна правна уредба именно от гледна точка на статут, функциониране и социален ефект. Социалното предприемачество е една от актуалните политики на европейско ниво, чрез която се адресират съществени обществени проблеми. В изминалия програмен период се инвестираха немалко средства в стимулирането на създаването на социални предприятия. Но данните показват, че това не е достатъчно, за да се изградят устойчиви бизнес модели, които да продължат съществуването си и отвъд проектното финансиране за старта. На следващо място, ниският брой социални предприятия, регистрирани в Регистъра към Министерство на труда и социалната политика, показва, че критериите са твърде високи, за да могат повече организации да се включат.

Основните предизвикателства от развитието на правната и стратегическа рамка за социалните предприятия са следните:

- 1. Развитието на средата и агентите на промяна е по-бързо и динамично от развитието на стратегическата и институционална рамка.** Принципно, това е нормално да се случва, защото реалните обществени нужди провокират търсене на решения и е добре, че има играчи, които реагират с иновативни предложения. Въпросът е рамката да дава възможност за стимулиране на тези иновации, развитие и превръщането им в устойчиви решения, а не регулация, която само да регистрира и контролира, защото подобен подход ще доведе до ограничаване и “запушване” на фунията, вместо разширяване. Целите на социалната сделка и Целите за устойчиво развитие на ООН дават достатъчно поле за разгръщане на социалните иновации. Законодателната рамка трябва да осигурява възможност за преодоляване на пречките и проблемите
- 2. Действащият в момента Закон за предприятията на социалната и солидарна икономика за три години прилагане не успя да насърчи регистрирането на голяма група социални предприятия в официалния регистър, за да ги направи по-видими и да фокусира разпределянето на публична подкрепа за сектора, което беше сред основните мотиви при приемането му.** Предвид наличните данни към момента, можем да търсим причините за това в разминаването между законовите критерии и актуалното ниво на развитие на съществуващите към момента добри практики на социални предприятия от една страна, а от друга – в липсата на ефективни мерки за подкрепа, които реално да разгърнат потенциала на стартиращите социални предприятия.
- 3. Липсват достъпни и многообразни като логика инструменти за финансиране на стартиращи и развиващи се социални предприятия.** Проектното финансиране е

подходящ инструмент за изграждане и първоначално тестване на иновативни бизнес модели, но то не може да осигури устойчивост на икономическата дейност в средносрочен и дългосрочен план. След началната фаза на разработване на бизнес идеята към момента в България съществува само един вид инвестиционен инструмент (микрокредитиране със споделен риск), но той се оказва непопулярен и неразпознат сред общността от социални предприятия. В България няма създадени инвестиционни фондове за социално въздействие или инструменти, които да комбинират различни типове инвестиране и други подобни. Опитът на страни от Източна Европа показва, че подобен подход, който съчетава многообразни по размер на финансирането и условия за връщане инвестициите, би могъл да обслужи едновременно две цели – да подкрепи социалните предприятия в първите им години на стартиране и да им помогне да разгърнат дейността си в по-голям мащаб на етапа на растеж, за да достигнат определено ниво на устойчивост. Подходящо би било да се дава възможност за приоритизиране на проектите, които са насочени именно към развитие на иновативните решения.

4. **Макар и набиращи популярност, социалните предприятия и социалното въздействие, което те постигат, са все още недостатъчно разпознаваеми от широката общественост.** Липсват цялостни и дългосрочни във времето комуникационни кампании, които да наситят общественото пространство с информация, добри истории, конкретни примери, за да станат по-достъпни и видими за хората тези малки организации. Това донякъде обуславя и сравнително ниското търсене и потребление на техните продукти отвъд общностите, които пряко ги подкрепят.
5. **Към момента политиките за насърчаване на социалното предприемачество са основно насочени към вписаните в Регистъра на социалните предприятия организации.** Не е предвидена подкрепа за останалите участници в социално-предприемаческата екосистема като например акселераторски програми, партньорства със социално-отговорен бизнес, който може да намери много пресечни точки с темата.
6. **Липсва към момента системен подход за наблюдение развитието на сектора, събиране и анализ на данни.** Преодоляването на тази липса би подпомогнало бързото адаптиране на политиките и на инструментите за подкрепа на социалното предприемачество, което е крайно необходимо предвид динамичната среда, в която те съществуват.
7. **Липсват лесно достъпни и практически насочени специализирани образователни програми за квалификация и преквалификация,** които да се фокусират върху изграждането на професионалисти в сферата на мениджмънт на социални иновации.
8. **Трябва да се изградят добри възможности за диалог и сътрудничество между институциите и екосистемата,** за да могат добрите и работещи иновативни решения с въздействие да се интегрират в политиките и да станат устойчиви.

Като обобщение от опита, който се натрупва в България при развитието на правната и стратегическа рамка за подкрепа на социалните предприятия, развитието на център за компетенции не е необходимо да има изрична законодателна регламентация, нито пък да бъде изграждан като самостоятелна държавна структура. Възприетият подход и за другите активни субекти, както и в резултат на обстоятелството, че има твърде много възможни субекти, които

могат да се разпознаят в ролята на социални иноватори, компетенциите и капацитетът следва да се развива чрез децентрализирани модели на развитие на знанията, уменията и добрите практики¹⁶.

Съгласно изложените данни, вече има достатъчно добри и дългосрочни натрупвания, създаден е ефективен модел за подкрепа на стартиращи социални иновации, който може да се разпространява и прилага в цялата страна. Като цяло, липсва обобщена национална база данни с информация за дейността и ефектите от работата на акселераторите, тъй като тя не се проследява от търговски или държавни доставчици на данни. Все още няма и сериозно обобщаващо проучване по темата.

- За да функционират с повече сигурност, регулярност и мащабност, организациите, предлагащи акселераторски програми, имат нужда и от повече и по-структурирана подкрепа от държавата. Достъп до подходящ финансов ресурс ще разшири обсега на акселераторските програми в национален мащаб.
- Контактите и обмяната на опит между самите организации не са структурирани. Те се базират на лични контакти, отделни съвместни инициативи, но няма официална мрежа, която да ги обединява в тяхната работа в подкрепа на социалните иновации.
- Необходимо е да се потърсят и начини за активизиране на международните контакти, за да се изгради по-широка и ефективна партньорска мрежа с колеги извън страната, особено в Европа.

¹⁶ Например, основните програми за развитие на социално предприемачество са програми на частно--правни субекти, сред които програмите за развитие на социалното предприемачество на Български център за нестопанско право, Фондация Бикоуз и Промяната.